

MENNESKE RET & VRANG

DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR Menneskerettigheder

Konference: Stemmerne fra Krim

Om Den Russiske Føderations annektering af Krim: Perspektiver og øjenvidneberetninger fra Krim-beboerne selv

Af Karsten Fledelius

Den 21. marts afholdtes i Fællessalen på Christiansborg konferencen "Unheard Voice of Crimea" arrangeret af Udenrigspolitisk Selskab, Ukrainian Dialogues og Helsinki-Komiteen. Den beskæftigede sig med den egentlige begyndelse på den militære konflikt mellem Rusland og Ukraine, den russiske annektering af Krim i 2014 og dannelsen af de to russisk-støttede "folkerepublikker" i Donbas.

Til trods for de klare brud på den internationale retsorden, som især Krim-annekteringen repræsenterer, og som konferencens moderator Charlotte Flindt Pedersen fra Udenrigspolitisk Selskab understregede, har der i udlandet været udbredt modtagelighed over for det russiske narrativ, at der jo trods alt var tale om en fredelig besættelse af Krim, at der var tale om et område, som indtil 1954 havde været en del af Rusland, og at flertallet var russisktalende. Så der har været en udbredt tendens til at se Krim-annekteringen som en mere "tilgivelig" form for aggression end de selvbestaltede aggressive "folkerepublikker". Den ukrainske regerings og præsidents fastholden af, at de russiske tropper skal tilbage bag grænserne af 1991, bliver derfor ofte set som et radikalt synspunkt blandt politikere i vesten, der har ladet sig påvirke af de skiftende russiske narrativer.

Men som Asbjørn Storgaard fra Helsinki-Komiteen indledningsvis un-

derstregede, er det for sjældent, at man har lyttet til Krim-beboernes egen stemme. Det fik deltagerne i konferencen "Krim's uørte stemme" mulighed for den 21. marts på Christiansborg.

Det blev et overbevisende modstykke til de officielle russiske narrativer. Fra starten i 2014 blev der fra russisk side kastet et forvirrende røgslør af misinformation ud over hele begivenheden, og det eneste gode, der var at sige, var at besættelsen af selve Krim fandt sted stort set ublodigt, fordi alle var desorienterede mht. hvad der foregik. Der havde hidtil været et afslappet forhold mellem russiske og ukrainske militærfolk på Krim, og da aktionen gik i gang, gav forsvarsministeren i Kyiv styrkerne på Krim

loyal borger i Ukraine, virkede meget overbevisende. Hun gav et dybere og mere detaljeret billede af, hvad verden gennemgående har overset: at der var tale om en professionel "specialoperation", omhyggeligt forberedt i mindste detaljer, helt ned til den psykologiske håndtering af lokalbefolkningen, som det gjaldt om at holde i ro gennem venlighed og total uklarhed om, hvad der var gang i. Sidenhen blev det klart for befolkningen, at der ikke var tale om midlertidige foranstaltninger, men et velscenesat kup, som havde til hensigt igen at gøre Krim til et integreret del af Rusland – som den tyske annektering af Østrig i 1938. (Den folkeafstemning, som gennemførtes på Krim, var lige så iscenesat som den i Østrig i 1938, selv ja-procenten, som også i 2014 var over 99%!)

Julija havde ikke, trods sit russiske sprog og sin russiske baggrund, følt sig truet eller udsat før kuppet. Men i løbet af de følgende måneder oplevede hun, der var ved at afslutte sin Ph.d. ved universitetet i Simferopol, at presset på lokalbefolkningen til at acceptere russisk statsborgerskab og pas

øgedes, og i september 2014 afbrød hun studiet og emigrerede til Ukraine. Nu arbejder hun på at gøre sin uddannelse færdig ved Københavns Universitet. Julija understregede, at Rusland slet ikke er blevet holdt nok ansvarlig for det klare brud på international ret i 2014, og at invasionen både af Krim, Donbas og senere af hele Ukraine viser Rusland som en svulst i Europas legeme, som kun vil vokse yderligere, hvis ikke vi alle gør

Charlotte Flindt Pedersen, Julija Zaitseva og Sevgil Musaeva ved Krim-konferencen den 21. marts 2023
Foto Hanne Severinsen

besked på at forholde sig i ro, da han ikke anede noget om, hvad der foregik. Putin benægtede dengang udtrykkeligt, at Rusland havde noget som helst med aktionen at gøre, at det var rent lokale reaktioner på omvæltningerne i Kyiv (senere har Putin dog sagt det stik modsatte!)

Vidneudsagnene fra konferencen, især fra Julija Zaitseva, en etnisk russisk historiker opvokset og bosat på Krim, som altid havde betragtet sig som en

Kolofon

MenneskeRET&VRANG udgives af Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder, som er en selvstændig frivillig organisation, der arbejder for styrkelse af demokrati, menneskerettigheder og mindretalsbeskyttelse i OSCE-regionen.

MenneskeRET&VRANG bringer artikler om menneskerettighedsspørgsmål i Danmark og andre OSCE-lande, artikler om Den Danske Helsinki-Komit s egne projekter, nyheder fra andre nationale Helsinki-Komiteer samt fra relaterede menneskeretsorganisationer for at skabe opmærksomhed om menneskerettighedsproblemer.

MenneskeRET&VRANG udkommer 3-4 gange årligt.

Artikler og bidrag tegner ikke nødvendigvis Komiteens og redaktionens holdninger.

Redaktion: Karsten Fledelius (ansvarlig over for presseloven), Philip Maschke og Sune Kjærsgaard Dahlgreen (tilrettelæggelse), Søren Riishøj, Hanne Severinsen.

Redaktionen sluttede den 28. april 2023.

Oplag: 550

Tryk og layout:
AtlasGrafisk ApS, Kastrup

ISSN: 1604-6854

Bestyrelse

Asbjørn L. Storgaard, formand, Leif L nsmann, næstformand, Karsten Fledelius, kasserer, Gerd Battrup, Julie Arnfred Bojesen, Ole Meldgaard, Birgitte Vestberg

Rådgivende Gruppe

Ib Alken, Finn Andersen, Christoffer Badse, Lars Blinkenberg, Henrik Brade Johansen, Lars G. Busck, Arne Piel Christensen, Suzanne Danneskiold-Lassen, Henrik Døcker, Bjørn Elmquist, Jakob Erle, Jørgen Estrup, Charlotte Flindt Pedersen, Kim Frederichsen, Mirjam Gelfer-Jørgensen, Henning Gjellerod, Thorkild Høyer, Torben Ish y, Anders Jerichow, Morten Kj rum, Dieter Paul K ssner, Jytte Lindgård, Mikael Lyngbo, Camilla Magid, Tue Magnussen, Siegfried Matlok, Jacob Mchangama, Georg Metz, Michael Metz M rch, Niels-Jørgen Nehring, Klaus Carsten Pedersen, Bodil Philip, Lars Plum, William Rentzmann, Sven Risk r, Valentyna Shapovalova, Villo Sigurdsson, Poul Villaume, Kjeld Aakjær.

Sekretariat

Claus von Barnekow, Irina Bj rn , Karsten Fledelius, Carl Erik Foverskov, Svend Jensen, regnskabsfører, Lena Jørgensen, Sune Kjærsgaard Dahlgreen, Philip Maschke, Søren Riishøj, Julia Samokhvalova, Hanne Severinsen, Arne Stevns, Helle Vallø.

Har du lyst til at støtte os som medlem af Den Danske Helsinki-Komité eller at bestille det næste

MenneskeRet & Vrang som prøvenummer, så kontakt os:

**Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder
Bredgade 36 B · 1260 København K · Telefon 3391 8118
E-mail: post@helsinkicommittee.dk · www.helsinkicommittee.dk**

Facebook:

Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder

Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder blev dannet i 1985 som en del af den daværende internationale Helsinki Federation. Som andre nationale Helsinki-komiteer og grupper arbejder den danske komité ud fra Helsingfors-aftalen fra august 1975, som skabte grundlaget for Conference for Security and Cooperation in Europe (CSCE), siden 1994 OSCE. Sikkerheden og samarbejdet imellem staterne i Europa, inklusive den daværende Sovjetunion samt USA og Canada, hviler på to forudsætninger: Garanti for, at grænserne kun kan ændres ved fredelige midler, og at de individuelle menneskerettigheder respekteres. Aftalen medførte, at menneskerettighederne kom til at spille en langt mere fremskudt rolle i den kommunistiske del af Europa og den havde betydning for det skifte i Østeuropa, som førte til kommunismens sammenbrud. Aftalen skabte grundlaget for det nuværende OSCE, som beskæftiger sig med at forebygge konflikter, krisestyring og genopbygning.

Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder har gennem årene gennemført et stort antal projekter for deltagere fra de postkommunistiske lande og Tyrkiet inden for emnerne retsstat, fængselsforhold, ungdomskriminalitet, sociale rettigheder og minoriteters rettigheder. Retssager har været aktivt monitoreret i Kosovo, Polen, Rusland, Tyrkiet og Ukraine. Komiteen arbejder med demokratiudvikling i bl.a. Georgien og Ukraine, her handler det grundlæggende om at formidle kendskab til de individuelle rettigheder, som de er fastlagt i internationale aftaler. Og at formidle kendskab til demokratiets procedurer og valgregler, således som de normalt virker på vore egne breddegrader. Helsinki-Komiteen søger at oplyse om OSCEs og Europarådets virksomhed vedr. retsstat og menneskerettigheder.

Indholdsfortegnelse

<p>1 Karsten Fledelius:
Konference: Stemmerne fra Krim
Perspektiver og øjenvidneberetninger
fra Krim-beboerne</p> <p>5 Karsten Fledelius:
Årsdagen for Ruslands invasion af Ukraine
- fremtiden for det "fælles europæiske hus"?</p> <p>7 Claus von Barnekow:
Putin, en mester i selvbedragets kunst?</p> <p>9 Henrik Døcker anmelder:
Mysteriet Rusland, Mysteriet Putin</p> <p>13 Karsten Fledelius:
Mikhail Gorbatsjov (1931-2022)
- succes eller fiasko?</p> | <p>16 Helsinki-Komiteens åbne brev til statsminister
Mette Frederiksen:
Anbefalinger til Europarådets fjerde topmøde
i Reykjavik maj 2023</p> <p>18 Claus von Barnekow:
Regeringen har en europapolitisk
blind plet i kampen mod Rusland</p> <p>19 Jacques Hartmann:
Ligestilling blandt topdommere</p> <p>21 Nana Sofia Hansen:
Georgiens kamp for demokratiet</p> <p>22 Karsten Fledelius:
Konference om Vestbalkan og EU
- udfordringer og muligheder</p> <p>24 Ole Meldgaard:
Om økonomiske, sociale og
kulturelle rettigheder og om hvordan
civilsamfundsorganisationer
kan arbejde med dem</p> |
|---|--|

Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder
afholder ordinær generalforsamling den 31. maj 2023 kl. 17 i København K.

Fortsat fra side 1

noget nu. Alle, og sammen! For som hun understregede: "Alt er umuligt, indtil det faktisk sker. Selv en krig midt i Europa i det 21. århundrede. Måske er det på tide, at vi forbereder os på det umulige!"

Sevgil Musaeva, Ukrainska Pravda, Christiansborg den 21. marts 2023. Foto Hanne Severinsen

Også konferencens hovedtaler, Sevgil Musaeva, stammer fra Krim, men arbejder nu i Kyiv som chefredaktør på den ansete netavis Ukrainska Pravda. Hun er etnisk krimtatar og fortalte om den storrussiske undertrykkelse af Krimtatarerne, hvor Stalins deportering af dem til Centralasien i 1944 udgjorde en del

af et folkemord. Hun redegjorde bl.a. for, at det kun er en mindre del af de overlevende Krim-tatarer og deres efterkommere, som har fået mulighed for at vende tilbage til halvøen i Sovjetunionens sidste dage. Også hun udtalte som sin faste overbevisning, at kun en genetablering af grænserne fra 1991 mellem Ukraine og Rusland vil kunne accepteres som fredsgrundlag af flertallet af Krims og hele Ukraines befolkning, og at de officielle russiske narrativer er løgnagtige – Rusland har reelt gjort Krim til en

Julija Zaitseva fra Krim i Fællessalen den 21. marts 2023. Foto Hanne Severinsen

militærbase for affyring af missiler, og derfor vil der altid være en åben konflikt, så længe Krim er på Ruslands hænder.

"Krigen startede med Krim, og den bør slutte med Krim. Det drejer sig ikke blot om Ukraines sikkerhed, men om vor fælles europæiske sikkerhed."

Konferencens vært var Kim Valentin, MF og EU-ordfører for Venstre. Han understregede vigtigheden af fortsat dansk opbakning til Ukraines kamp for territorial integritet og selvstændighed. Julija Kindra fra Ukrainian Dialogues understregede faren ved at anlægge en eftergivende strategi overfor Kreml, der blot har fortsat sine bestræbelser på at få kontrol over Ukraine, destabilisere Europa, gennemføre cyberangreb på banker og jernbaner i EU-lande, opbygge spionnetværk i Skandinavien, destabilisere Moldova m.m.

Asbjørn Storgaard rundede konferencen af med ordene: "At annektere Krim drejer sig ikke blot om maritim krigsstrategi og naturressourcer. Det spreder fundamental usikkerhed og udgør et forsøg på at nedbryde det ukrainske folks moral og identitet ved militær magt og en omskrivelse af Historien. Den forbløffende folkelige rejsning i Ukraine umiddelbart efter Ruslands invasion i stor skala sidste år må i det mindste delvis forstås i lyset heraf."

Tre vigtige konferencer om Ruslands invasion af Ukraine og det konfliktramte Sydøsteuropa i Fællessalen på Christiansborg januar-marts 2023

I modsætning til sidste år, hvor Corona-situationen forhindrede afholdelse af fysiske konferencer i begyndelsen af året, har der i år i 2023 kunnet finde en række konferencer sted, i høj grad præget af den radikale udfordring af sikkerhedsbilledet i Europa og skærpelsen af den internationale situation, som Ruslands invasion af Ukraine udgør. Foruden konferencen om Krim (side 1) afholdtes yderligere to konferencer om hhv. for invasionen af Ukraine (side 5) og konflikten på Vestbalkan (side 22).

Karsten Fledelius

Årdsagen for Ruslands invasion af Ukraine – fremtiden for det “fælles europæiske hus”?

Af Karsten Fledelius

På selve årdsagen for Den Russiske Føderations invasion af Ukraine, den 24. februar, afholdtes denne konference under overskriften “The Future of The Common European House?” Titlen refererer til den vision om et “fælles europæisk hus”, som Sovjetunionens daværende leder Mikhail Gorbatsjov lancerede i slutningen af 1980erne, og som også Rusland var en del af. Den var arrangeret af Helsinki-Komiteen i samarbejde med Dansk-Russisk Forening, FN-forbundet, Globale Seniorer og Udenrigspolitisk Selskab med støtte fra Lanungs Fond og Wistifonden.

Afdelingen før pausen var i høj grad præget af overvejelser om, hvilke muligheder det internationale samfund har for at støtte Ukraine i sin kamp for overlevelse som selvstændig stat. Her behandlede tidligere udenrigsminister Martin Lidegaard, som var Folketingets vært ved begivenheden, Danmarks, EUs og NATOs muligheder, mens Karsten Fledelius vurderede den rolle, som FN og de ikke-militære regionale organisationer

OSCE og Europarådet har i forbindelse med en genopbygning af europæisk sikkerhed og samarbejde. Endvidere analyserede lektor ved Forsvarsakademiet og tidligere dansk forsvarsattaché i Ukraine Claus Mathiesen og Julia Osmolovska, forperson for Transatlantic Dialogue

økonomiske fremtid. Prokopenko forholdt sig kritisk til den utilstrækkelige opmærksomhed på Ukraines udsatte position allerede siden 2008, Liborius fandt, at Vesten for længe havde ladet sig spise af med Putins narrativer og ikke taget hans udspil tilstrækkeligt alvorligt, især efter den sikkerhedspolitiske tale i München 2007 og invasionen af Georgien i 2008. Han understregede, at man ikke tilstrækkeligt har forstået den afgørende rolle for Ruslands selvopfattelse som stormagt, som kontrollen med Ukraine repræsenterer, samt den indre russiske kontekst for Krim-annekteringen, som fandt sted på et tidspunkt, hvor Putins popularitet lå lavt. Liborius mente, at annekteringen i sig selv havde været en succes indtil og ikke havde kostet nok udadtil, men at Rusland ved invasionen i 2022 havde sat alt det vundne på spil, selv om Putin i første omgang havde fået øget sin opbakning i befolkningen. Han

Panel Claus Mathiesen, Julia Osmolovska og Karsten Fledelius.

Fællessalen den 24. februar 2023.

Foto Hanne Severinsen

Center i Kyiv, de konkrete militære scenarier for krigens videre forløb, samt Ukraines muligheder for at opnå medlemskab af EU og NATO.

Efter pausen kom Rusland mere i fokus, hvor Olena Prokopenko fra Kyiv, medforperson for Transatlantic

Task Force on Ukraine, talte om Ukraines historiske modsætning til Rusland, mens Søren Liborius, tidl. dansk diplomat ved ambassaden i Moskva, nuværende Chief Advisor i EUs Udenrigstjeneste, analyserede Ruslands rationale for at angribe Ukraine og krigens virkning på Ruslands politiske og

Julia Osmolovska på Christiansborg den 24. februar 2023. Foto Hanne Severinsen

havde svært ved at se, at styret i Moskva i længden ville kunne overleve ved andet end en sejr over Ukraine.

Netop spørgsmålet om muligheden for en afslutning af krigen gennem russisk retræte og systemskifte var fremme i konferencens to sidste oplæg, begge af repræsentanter for den russiske krigs-

Tv. Elena Rusakova, tidl. forperson for Ruslands Råd af Byrådsmedlemmer, th. tolk Elena Andersen

Foto Hanne Severinsen

Fortsættes s. 6

modstand og demokratiske bevægelse. Det drejede sig om Maria Logan fra Open Russia Foundation, som har forbindelse med den forfulgte eksil-oligark Khodorovskij, og Elena Rusakova, tidligere forperson for Ruslands Råd for Byråds-medlemmer og medlem af menneskeretscentret "Memorial" i Moskva, en af de ældste russiske menneskerets- og oppositionsgrupper, som netop er blevet lukket af myndighederne. De lagde ikke skjul på den tilsyneladende store opbakning i befolkningen til krigen, men anså det for et forbigående fænomen. De

Chief Advisor Søren Liborius i Fællessalen den 24. februar 2023. Foto C.E.Foverskov

gjorde endvidere opmærksom på, at der finder meget mere modstand sted ude omkring i samfundet, end de vestlige medier giver indtryk af.

De understregede videre den dybe forskel, der er mellem generationerne i

Rusland, mellem dem der voksede op i Sovjet og den del af befolkningen, som ikke har oplevet sovjetsamfundet. Sidstnævnte har været vant til at tage både den relative velstand, forbrugersamfundet og de frie rejsemuligheder som en selvfølge, hvilket ifølge oplægsholderne kan danne grundlag for et russisk demokratisk civilsamfund. Allerede nu kan det være svært for generationerne at tale med hinanden, og for udlandsrusserne at tale med deres familiemedlemmer i Rusland.

Oplæggene kom endvidere ind på nogle af de psykologiske mekanismer, regimet bruger til at overbevise folk om, at de hellere må tie stille og bevare de nicher af fred og muligheder, de har. Ganske som det længe var tilfældet i Sovjettiden. Men tilliden til myndighederne eroderes til stadighed, ikke mindst når unge rekrutteres til militæret på falske forudsætninger. Ganske som det skete under den langstrakte krig i Afghanistan i 1980'erne.

Måske var noget af det mest bekræftende ved konferencen den 24. februar, at man ikke mærkede nogen modsætning mellem de ukrainske og russiske oplægsholdere personligt – alle oplægsholdere samledes bagefter til en god sammenkomst, hvor man diskuterede

Anna Kryvovs, Ukrainian Dialogues, debat om Ukraine i Fællessalen den 24. februar 2023

muligheder for videre samarbejde, herunder spørgsmålet om dokumentation for krigsforbrydelserne. For at der må ske et retsopgør efter krigen var ingen i tvivl om, ganske som det har været tilfældet efter krigen i det tidligere Jugoslavien i 1990'erne.

Martin Lidegaard, MF RV, taler på Ukraine-konferencen den 24. februar 2023. Foto C.E. Foverskov

Bombebeskadiget bygning ved Sloviansk, den 3. februar 2023. Foto Julia Samokhvalova

Dnipro den 14. januar 2023. 46 personer dræbt af bombe i beboelsejendom. Foto J. Samokhvalova

Sloviansk. Bomberamte boligblokke, hvor 15 beboere omkom den 14. april 2023. Foto: J. Samokhvalova

Putin, en mester i selvbedragets kunst?

Af Claus von Barnekow

Inspireret af Hans Magnus Enzensbergers essay om 'den radikale taber' kan vi kontekstualisere Putins destruktive energi. For er Putins drift rettet mod død og opløsning? Og er han en radikal taber, der i sidste ende søger det kollektive selvmord? Adolf Hitler var en radikal taber. En radikal taber kender ikke til konfliktløsning, ikke til indgåelse af kompromis, der kunne bringe den destruktive energi til ophør.

alisere Putins destruktive energi. For er Putins drift rettet mod død og opløsning? Og er han en radikal taber, der i sidste ende søger det kollektive selvmord? Adolf Hitler var en radikal taber. En radikal taber kender ikke til konfliktløsning, ikke til indgåelse af kompromis, der kunne bringe den destruktive energi til ophør.

Vesten viste sig at stå langt mere samlet, end Rusland måtte have vurderet ville blive tilfældet. For Vestens vedkommende var den russiske hær omfattende problemer på alle områder ikke forudset. Ukraines reaktion, organisatoriske evner og modstandskraft var en fuldkommen overraskelse for Ruslands ledelse, men også Vesten havde tydeligvis undervurderet den på papiret svage part.

Jeg vil i denne artikel pege på en mulig årsag til, at Rusland gik galt i byen, uagtet de tusinder af ansatte Rusland har i sin udenrigstjeneste og efterretningstjenester. Disse tjenesters overordnede formål er – udover påvirkning – at indsamle og vurdere oplysninger i tredjelande, der kan tjene som en del af styrets beslutningsbaggrund i sikkerheds-, forsvars- og udenrigspolitiske spørgsmål.

Spørgsmålet er således, hvor uafhængige indberetninger fra russiske ambassader er af Moskovs og omverdens opfattelse samt trusselvurderinger, som man i øvrigt selv bidrager til?

I et autoritært/diktatorisk system, som det russiske, arbejdes der – er hypotesen – i temmelig nøje overensstemmelse med centralt fastlagte synspunkter og vurderinger. Selvbedragets kunst er så at oparbejde en evne til gennem længere tids øvelse at udelukke, hvad der ikke passer ind i denne fastlagte systemtænkning.

Historisk fortillfælde

Hvis man havde indberettet, hvad man vidste, frem for hvad hovedstaden ville høre, ville det så have medført, at Rusland ikke havde invaderet Ukraine? Her er et fortillfælde:

Selvbedragets kunst omsattes nemlig til praksis op til Første Verdenskrig i Det Tyske Kejserrige. Som Putins Rusland var Tyskland en udenrigs- og militærpolitisk stærkt centraliseret stat. Tyske diplomater afstod som hovedregel fra at kritisere Berlins udenrigspolitiske synspunkter, selv når de ansås for urealistiske. Baggrunden herfor var, at Otto von Bismarck (rigskansler 1871-1890) havde forstået at underordne udenrigstjenesten sine og hans rådgiveres synspunkter og instruktioner.

Den retning fortsatte efter Bismarck og i et sådant omfang, at diplomater kunne få besked om, hvad en indberetning skulle og ikke skulle tilkendegive. Op til krigens udbrud var det almindeligt kendt blandt europæiske diplomater, at tyske kollegaer forventedes at indberette det, Berlin gerne ville høre. Det kom til at koste Berlin dyrt.

Selvbedrag

Den tyske ambassadør i Sankt Petersborg undlod at indberette til Berlin, at selvom Rusland ikke ønskede en krig, så ville man ikke kunne undlade at gribe ind, når det drejede sig om Serbiens uafhængighed. Den russiske udenrigsminister advarede i så henseende tyske diplomater, men dette meddeltes ikke til Berlin, som i tilfælde af en konflikt fastholdt, at den kunne udmøntes lokalt. Den tyske ambassadør imødegik ikke dette synspunkt, selv om stemningen i Rusland og samtaler med den russiske udenrigsminister modsagde det synspunkt.

I sin dagbog skrev han, at krig med Rusland synes uundgåelig, medmindre Østrig-Ungarn ændrer holdning i Serbien-spørgsmålet. Dette synspunkt og andre ikke velkomne nuancer indberettedes ikke til Berlin. Ambassadørens

bevidste udeladelser kunne derfor kun bekræfte Berlin i det, som man ville høre, nemlig den – skulle det vise sig – katastrofale opfattelse, at en krig mellem Østrig-Ungarn og Serbien ikke ville udvikle sig. Også Berlins forventning om britisk neutralitet lod sig uanset advarsler om det modsatte ikke rukke.

Om det daværende tyske selvbedrag har fundet en efterfølger i Putins Rusland, kræver naturligvis undersøgelser på historisk/empirisk grundlag, der i den aktuelle situation har særdeles lange udsigter. Jeg vil dog vove den påstand, at det vil være mere frugtbart at stille spørgsmål til det konkrete end ved skrivebordet at udtænke generelle årsagslove, der mere er baseret på varm luft end på tilstrækkelige komparative historiske undersøgelser.

Fastlåste forestillinger om modparten

Besættelsen af Danmark den 9. april 1940 kom, uanset at den var varslet, som en stor overraskelse for regeringen, hvis analyser faldt til jorden. Flere uger før Nazitysklands angreb den 10. maj 1940 på Nederlandene, Belgien, Luxembourg og Frankrig var den franske ledelse advaret om en mulig hovedangrebsretning gennem Ardennerne.

De allieredes fastlåste forestillinger, hvorefter man havde disponeret om angrebets komme gennem Belgien, lod sig dog ikke rukke. Tysklands hærledelse havde da også, som forudset, oprindeligt planlagt en art genopførelse af Første Verdenskrig, men en frygt for, at opmarchplaner var faldet i de allieredes hænder, bragte i mangel af bedre Ardennerne ind i billedet.

Og hvordan med Stalin, som – overbevist om sine egne strategisk-taktiske evner – ikke forstod Tysklands militære doktrin og igen og igen mod bedre viden overhørte de ganske præcise informationer om tysk opbygning, der kom den russiske ledelse i hænde? Stalin mente, at han kunne håndtere situationen, og et forestående tysk angreb blev af ham

Fortsættes s. 8

anset som desinformation. I disse tilfælde var det fastlåste forestillinger om modparten, der førte til virkelighedsfjerne bedømmelser frem for en systemfastlagt tænkning, der begrænser, hvad man ønsker at høre og søger bekræftelse på.

Putins ønske

Man kunne ikke have forhindret Ruslands angreb på Ukraine, hvis krig var det, den russiske ledelse ønskede, uanset hvad den mente at vide eller ej om konsekvenser.

Også Hitler ønskede en krig, først mod Polen, der jævnfør udviklingen viste sig ikke at kunne være forhindret. Havde andre vurderinger af en given situation medført andre handlinger? Ingen er blinde, men bygningsfejl i synet er ikke ukendt. Hitler var af den fejlagtige opfattelse, at ikke-angrebspagten med Sovjetunionen ville få regeringerne i Frankrig og England til at falde, og de to stater ville tage Polens erobring til efterretning.

Det drejer sig i forbindelse med Hitler og Putin ikke om at forstå i betydningen at kunne acceptere, have sympati for en given væremåde eller for de værdier, der udtrykkes, men om at forklare og årsagsbegrunde. I en sådan sammenhæng kan Hitlers og Stalins forbrydelser nok forklares, men forstås?

Vladimir Putins eftermæle

Ligdyngerne af uskyldige ukrainske borgere og materiel destruktion af hele byer hæmmede ikke Putin i talen til nationen den 22. februar 2022. Han understregede, at Ukraine ikke blot er et naboland, men en umistelig del af Ruslands historie, kultur og åndelige rum. "Ukrainere er vore kammerater, de der er os kærester ... de er også slægtninge, bundet af blodet og familien." Og ordet krig anvendtes i sammenhæng med Ukraine ikke i talen.

I krigen støttes Putin af den russisk-ortodokse kirkes overhoved. I den forbindelse skal man vide, at det i russisk-

ortodoks forståelse ikke anses som en "lovovertrædelse" af det femte bud "du må ikke slå ihjel", hvis man tager et andet menneskes liv af pligt, som "når man slår fjenden ihjel i krig for staten og fædrelandet".

Talen den 22. februar er en autoritativ kilde til Putins officielle forståelse af Ruslands situation, dens årsager og virkninger samt fortolkninger af egne og andres bestræbelser eller udeladelser. Man fristes – måske som følge af den engelske oversættelse – til utilsigtet at læse sig til, at Ruslands diplomati ikke har været i stand til at løfte sin opgave over for Vesten, hverken bilateralt eller multilateralt. Nordahl Griegs "Kringsatt av fiender" rammer nok talens stemning ganske godt.

Er Putin den radikale taber?

Spørgsmålet er, hvordan det internationale statssystem med Putins nu færdigudviklede personlighed vil finde sig til rette, og hvorvidt retten vil nyde forrang for magten.

Inspireret af den nyligt afdøde tyske forfatter og kritiker Hans Magnus Enzensberger essay om 'Rædselens mænd – Forsøg på at tale om den radikale taber' har Putins destruktive energi og konstruerede forestillingsverden med et pontoppidansk udtryk fundet sit voksested i en statsdannelse, hvor politik og kleptokrati er for de få, demokrati kørt på møddingen og en i hovedsagen passiv befolkning de facto umyndiggjort. Her er med et marxistisk udtryk ikke megen "falsk bevidsthed."

Adolf Hitler var en radikal taber. En radikal taber kender ikke til konfliktløsning, ikke til indgåelse af kompromis, der kunne bringe den destruktive energi til ophør. Er den radikale tabers projekt udsigtsløst, holder han desto mere fast i det. Er Putins instinktive og primære drift rettet mod død og opløsning? Har han udviklet russisk voldsomhedskultur til en døds kult? Er han en radikal taber, der i sidste ende søger det kollektive selvmord?

Artiklen bragtes som kronik på Altinget.dk den 16. marts 2023.

Mysteriet Rusland, mysteriet Putin

Et væld af bøger søger at afdække rationalet bag Ruslands krig

Boganmeldelse af Henrik Døcker

Den britiske statsmand Winston Churchill konstaterede for godt 85 år siden, at Rusland er "en gåde, indhyllet i et mysterium, som befinder sig inde i en enigma". Men tilføjede så: "Måske er nøglen hertil: Ruslands nationale interesse". Er det hele så enkelt, hvis vi forsøger at forklare Putins afsæt for aggressionen mod Ukraine?

Rig lejlighed til at orientere sig om emnet er der ved at læse den seneste tids stribe af danske udgivelser om det moderne Rusland, som formet af Putin & Co. Vil man lidt længere tilbage end den 24. februar 2022, da russiske styrker rykkede ind over Ukraines grænse, bør man give sig i kast med *Ruslands tismørkeår* af Poul Funder Larsen, tidligere bosat både i Rusland og Ukraine, i dag Jyllands-Postens korrespondent i Berlin.

Poul Funder Larsen:
Ruslands tismørkeår
– fra Sovjetunionens fald
til Putin og krigen i
Ukraine,
Gyldendal 2023,
392 sider,
ISBN 9788702383850

"Barfodshistorikeren" spreder myter

Her får man med bogens undertitel udviklingen "fra Sovjetunionens fald til Putin og krigen i Ukraine", som dog også indgår i de øvrige her omtalte bøger, men hos Funder mere detaljeret. Den russisk-kyndige forfatter byder på et væld af referencer fra Rusland, hvad også oversigten over bogens kilder afslører. Hans fyndige karakteristik af

Poul Funder Larsen: **Ruslands tismørkeår** – fra Sovjetunionens fald til Putin og krigen i Ukraine, Gyldendal 2023, 392 sider, ISBN 9788702383850

Niels Bo Poulsen & Flemming Splidsboel Hansen: **Putins krig** – Rusland mellem styrke og svaghed, Gyldendal 2023, 241 sider, ISBN 9788702379730

Carsten Jensen & Mette Skak, red.: **Putins Rusland**, Frydenlund 2022, 196 sider, ISBN 9788772166230

Vibe Termansen: **I skyggen af Rusland** – en historie om imperier og interessesfærer, Gad 2023, 224 sider, ISBN 9788712071877

Frederik Tillitz: **Russerne kommer** – reportager fra Ukraine, Belarus, Transnistrien og Rusland, Gad 2022, 253 sider, ISBN 9788712069829

Eva Ravn Mønbak, Sebastian Lang-Jensen & Thomas P. Larsen:
Flere sider af Rusland, Frydenlund 2020, 112 sider, ISBN 9788772162850

Putin betegner denne som en "barfodshistoriker, som gerne bøjer fakta for at indpasse dem i sin foretrukne fortælling, en vægelsindet ideolog, der ikke 'botaniserer' i problemer, som nationalister, internationalister, kommunister eller monarkister måtte byde på".

Det var på den tid, hvor Rusland annekterede halvøen Krim i 2014, at hvad man kunne kalde "Putins sande ansigt" viste sig: henvisninger til den fordums storhed med appeller til den fædrelandskærlighed, russerne udviste under Anden Verdenskrig, blev "mytologiserende og heroiserende" for at skabe et russernes åndelige fællesskab. Funder påpeger, at det russiske styre synes at skabe en atmosfære af permanent krig, en form for "belejringstilstand" som den lim, der binder samfundet sammen. I og for sig på linje med diktatoren Stalins paranoide forhold til omverdenen – og til udlændinge for den sags skyld (genoplivet i erindringen ved Georgiens nylige forsøg på at indføre skrappe regler om "udenlandske agenter", dvs. private organisationer, som modtager over 20 pct. af deres udgifter fra udenlandske kilder).

Hvor mange mennesker, der med Putin traf beslutningen om at angribe Ukraine, er fremdeles ukendt, men cand.mag.erne Carsten Jensen og Mette Skak konstaterer i *Putins Rusland*, at Putins inderkreds – ligesom forgængeren Boris Jeltsins – er uhyre smal, idet højst 20-30 personer tages med på råd ved store beslutninger, ja undertiden kun det halve. Hverken udenrigs- eller forsvarsministeriet var taget med på råd om den specielle operation mod Ukraine. I denne bog hedder det, at "den fodslæbende og omkostningsfulde" krig har øget regimets frygt for folkelig modstand, hvad der så er taget højde for ved rigoristiske straffe til russere, der måtte kritisere krigen eller i det hele taget tilkendegive regime-kritik.

Allerede i 2016 oprettedes en såkaldt nationalgarde til at slå ned på "ekstremisme og terrorisme", to begreber som ofte gøres synonyme (også uden for Ruslands grænser). Op mod 400.000 soldater er indrulleret og er iflg. denne bog veludrustede, ligesom de modtager højt kvalificeret træning – også til at indsættes mod uønskede demonstrationer.

Fortsættes s. 10

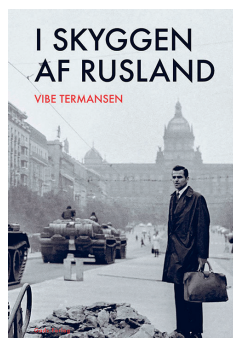
Frederik Tillitz:
Russerne kommer
– reportager fra
Ukraine, Belarus,
Transnistrien og
Rusland,
Gad 2022,
253 sider,
ISBN 9788712069829

Menigmands-røster

Om Putins *styreform* kan man også i denne bog få indsigt – den kaldes "indbegrebet af et politisk-økonomisk ekstraktivt system" med en elite, der nyder væsentlige privilegier, så som statslige kontrakter og lukrative jobs i statslige virksomheder. Det høje *korruptionsniveau* og den *svage retssikkerhed* indebærer, at retskendelser kan købes og lovhåndhævelse fordrejes under politisk pres. Eksempler på hvad "den menige russer" mener, finder man i journalist Frederik Tillitz' bog *Russerne kommer*, som bringer reportager fra Ukraine, Belarus, Transnistrien (russisk besat del af Moldova) plus Rusland selv – og i det væsentlige byder på samtaler med såkaldt "almindelige mennesker".

En 53-årig russer, Roman Kharkhazjov, indeholder af en virksomhed, som sælger Matrioska-dukke til det amerikanske marked, forstår Putins bekymringer ved udsigten til, at Ukraine skulle blive et NATO-land og som sådan omskabe Krim-halvøen til en NATO-militærbase. "Ingen ønsker den samme situation som i Letland", siger han med en hentydning til, at store dele af det russiske mindretal dér ikke har kunnet opnå lettisk statsborgerskab (pga. manglende lettisk-kundskaber, anm.s tilføjelse). Den 26-årige Sankt Petersborg-lokalpolitiker Rostislav Serikov tilføjer: "Da Putin kom til magten for 20 år siden, var Rusland i en elendig forfatning. Kun Putin har kunnet genoprette Ruslands økonomi og ære". "Alle lande mente dengang, at Rusland ikke længere burde respekteres, men i dag har de skiftet mening... Derfor bliver vi (også) nødt til at have en stærk hær, så resten af verden ikke kan undgå at forholde sig til Rusland", pointerer han.

I en nybygget ejendom i én af Sankt Petersborgs forstæder har den danske journalist Tillitz talt med et yngre ægtepar, Andrej Vasilev og Tatjana Khokhorina, som arbejder for en russisk pendant til Facebook, kaldet *Vkontakte*, foruden Ruslands største on-line sportsmedie (sports.ru). "I den russiske befolkning er der en indgroet forestilling om, at vi russere er alene imod resten af verden – og det er en følelse, som regimet spiller på". Parret ønsker imidlertid at tilkendegive deres modstand mod regimet og ønske om at vælge deres egen præsident, og har deltaget i demonstrationer mod regeringen. Men de erkender, at en opsplitning af oppositionen og politisk uenighed har rejst skranker i russiske familier.

Vibe Termansen:
I skyggen af Rusland
– en historie om imperier og interessesfærer,
Gad 2023,
224 sider,
ISBN 9788712071877

Verdenskrigens barske brutalitet - og Vesttysklands økonomiske "bod"

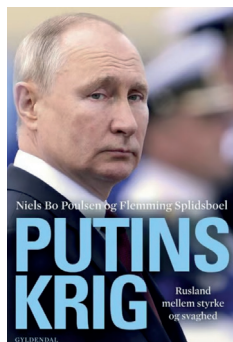
Østeuropa-historikeren, cand. mag. Vibe Termansen opruller i sin bog *I skyggen af Rusland* - med et væld af detaljer - hele forhistorien, helt fra den skændige Ribbentrop-Molotov-pagt fra 1939, som opdelte Polen mellem Nazi-Tyskland og Stalins Sovjetunion, til sidstnævntes langvarige jerngreb om Østeuropa og - i de sidste tider - med Vestens håb om en russisk form for demokrati 1990-2000 og Ruslands efterfølgende tilbagevenden til en autokratisk styreform. Det er helt kolossale informationsmængder, den yderst kompetente, men detalje-fikserede historiker hælder i hovedet på læseren. Derfor her kun nogle få udpluk.

Hun minder om, at Sovjetunionen under Anden Verdenskrig helt klart var det land, som havde flest ofre, op mod ti millioner soldater; regnet som procentdel af befolkningen blev dog Polen med seks

mio. dræbte hårdest ramt. Dvs. 17-20 pct. af polakkerne, mod 14 pct. af sovjetborgerne. Jovist, Rusland er blevet invaderet vestfra i historiens løb, men Rusland har også invaderet – i alle verdensretninger. En polsk-jødisk-amerikansk historiker, Jan Tomasz Gross, anslår, at 30 mio. europæere blev fordrevet, forflyttet eller deporteret i årene 1939-43.

På det "bagtæppe" må meget af verdens, ikke mindst Europas, efterkrigshistorie vurderes. Det gælder nok så meget Tysklands skæbne, tyskernes trang til genforening, vesteuropæernes tættere samarbejde, Sovjetunionens ønske om at få forsikret, at Tysklands grænser lå fast. Ingen af de her omtalte bøger vier den såkaldte "Helsinki-proces", som førte til oprettelsen af OSCE, mere end en perifer, om i det hele taget nogen, omtale. Om Ruslands forhold til EU eller Europarådet, for slet ikke at tale om FN, ligervis ikke et ord.

Trods mange mundtlige forsikringer og internationale aftaler, herunder russiske løfter om øget demokrati og menneskeretsbeskyttelse, så som Helsinki-slutakten, blev det – som det mest iøjenspringende resultat – Vestens interesser, som i sidste ende blev tilgodeset. Godt nok underbygget af substantiel vesttysk finansiering: Efter Berlin-murens fald i 1989 havde Vesttyskland betalt 1,25 milliarder D-mark for udstationering af de sovjetiske styrker i Østtyskland, men siden hen krævede Sovjetunionens præsident Mikhail Gorbatsjov yderligere svimlende summer, som i sidste ende blev til 12 mia. D-mark plus et rentefrit lån på yderligere tre mia.

Niels Bo Poulsen & Flemming Splidsboel Hansen:
Putins krig
– Rusland mellem styrke og svaghed,
Gyldendal 2023,
241 sider,
ISBN 9788702379730

Soldater på plyndringstogt

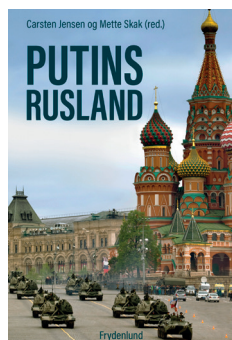
Så langt, så godt, kunne man fristes til at sige. Men med Termansens ord forpassede USA og Rusland efter Den kolde Krigs afslutning en enestående chance for at nærme sig hinanden og det ikke mindst gennem NATOs udvidelse mod øst, i første omgang med Polen, Tjekkiet og Ungarn, siden med Estland, Letland, Litauen, Slovakiet, Slovenien, Bulgarien, Rumænien, Albanien, Kroatien, Montenegro og Nordmakedonien. En dog meget omdiskuteret udlægning.

Om Ruslands økonomi hedder det i Putins krig, at den i årene umiddelbart efter 2000 udviste en vækst på 10 pct. årligt, men det var da også på baggrund af den regulære kollaps i 1990'erne, hvor økonomien udviste en nedgang på 4,9 pct. hvert år. Den dybere krise lå i konkursramte virksomheder, men stigende energipriser gav Rusland medvind; hertil kom Putins indledende skridt til at nedbryde den magt, hans forgænger Boris Jeltsin havde givet de såkaldte *oligarker*. Primært handlede det om at begrænse deres politiske magt. Oligarkerne var forhadte i befolkningen, og gennem en målrettet nationalisering af de store olie- og gasselskaber fik Putin sikret sig kontrol med enorme pengestrømme.

Et udtryk for, at Rusland stadig har en statsstyret økonomi, er statens kontrol ved hjælp af moderne informations-teknologi, som udfører automatiseret overvågning af borgerne, f.eks. gennem ansigtsgenkendelse. Kameraer med dette formål er således installeret i Moskvas metrosystem. De kan bl.a. bruges til at slå ned på "gamle kendinge" fra regime-kritiske demonstrationer og happe-nings. Man kunne tilføje, at det vel også tjener til at fange gratister? (Anm.s be-

mærkning). Her har Vest vel ikke noget at lade Øst høre?

Krigen i Ukraine har afdækket de store indkomstforskelle i Rusland: Visse fattige regioner leverede allerede i krigens første dage soldater til invasionsstyrkerne, simpelthen fordi disse tiltrak arbejds-søgende mænd. De mange tyverier fra ukrainere, soldaterne begik, peger ikke alene på udisciplinerede tropper, men på regulær fattigdom (den samme adfærd, som slog mange polske familier, da russerne i 1939 invaderede Østpolen, "legitimeret" ved den ovennævnte Ribbentrop-Molotov-pagt. Anm.s tilføjelse). Som Niels Bo Poulsen, ph.d., og cand. mag. Flemming Splidsboel beretter, stjal soldaterne næsten alt af værdi for at sende tyvegodset til Rusland.

Carsten Jensen & Mette Skak, red.:
Putins Rusland,
Frydenlund 2022,
196 sider,
ISBN 9788772166230

Betrængt økonomi og fortsat korruption

De meget indgribende sanktioner mod Rusland fra vestlig side har bidraget til, at både russiske og internationale eksperter imødeser et fald i det russiske bruttonationalprodukt (bnp) på over 10 pct., eller anderledes udtrykt, at vækstraten for i år bliver minus fire pct. En i 2022 offentliggjort russisk liste over udenlandske selskaber, der har trukket sig fra det russiske marked, omfattede bl.a. British Petroleum (med et tab på 23,5 mia. dollars), Shell, Société Générale, Renault, Carlsberg og MacDonalds. Iflg. *Putins krig* er disse sammenlagte tab ikke lig med tilsvarende gevinster for Rusland, så dets tab antages at være større. Russerne må give afkald på know-how, forbindelseslinjer til den globale økonomi, forsyninger og såmænd også arbejdskraft, fordi firmaer har valgt at forlade landet.

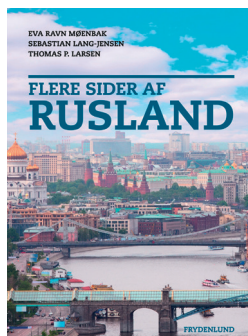
Hertil kommer nedgangen i energi-indtægter (olie og gas), som har udgjort 50-60 pct. af indtægten på Ruslands føderale budget. Alvoren i alt dette forstærkes ved en sammenligning med andre "tunge drenge" i verdensøkonomien: Fremskrivninger fra OECD (Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling) forudser, at Rusland i 2060 vil have et BNP på 8,5 pct af Kinas, 12,6 pct. af Indiens og 14,6 pct. af USAs.

Den omfattende korruption i Rusland er karakteriseret ved et patron-klient-system, hvor bestikkelse og beskyttelsespenge erlægges på lavt niveau for så at "vandre opad" i systemet. Her er Rusland på niveau med udviklingslande som Mali, Liberia og Angola. Eksempelvis kan studerende og/eller deres forældre købe sig til særligt eftertragtede uddannelser, ligesom til at bestå eksaminer. "Det er ikke resultatet, men betalingen som afgør, om den studerende består" oplyser denne bog.

Russiske eksperter taler ligefrem om en standardreturkommission på 50 pct. i det offentlige system. Når politikere på regionalt plan afgiver offentlige ordrer – lad os sige på asfaltering af et vejstykke – kommer halvdelen af beløbet tilbage til dem selv. Den russiske økonom Vladislav Inozemtsev har just fokuseret på vejbyggeri og herunder opgjort, at Rusland i 2001 (omregnet) brugte 4,1 mia. US dollars på at anlægge 7.900 km. ny vej, mens landet i 2016 brugte 10,3 mia. dollars til blot 2.400 km. ny vej. Med andre ord er priser på offentlige entrepriser kunstigt høje. Samtidig er der udbredte tyverier af en del af forsvarrets ejendom – som så dukker op på det sorte marked.

Omfanget og konsekvenserne af dette illustreredes, da Rusland foretog sin invasion i februar 2022: Putin havde tydeligvis et ufuldstændigt indblik i sit eget lands forsvar. Det gjaldt våbnenes tilstand, det gjaldt kampvogne uden reaktivt panser på siden, og feltrationer, som var udløbet for år tilbage. Men det meste af denne sandhed er skjult for den almindelig russiske borger på grund af de rigoristiske forholdsregler, eneherskerens har truffet over for ringeagtssytringer om fædrelandet og det, Putin kalder "specialoperationen" mod Ukraine.

Fortsættes s. 12

Eva Ravn Mønbak,
Sebastian
Lang-Jensen
& Thomas P. Larsen:
Flere sider af Rusland
Frydenlund 2020,
112 sider,
ISBN 9788772162850

Religionen er en afstiver for ideer om "Storrusland"

Det er kun i undervisningsbogen (for gymnasiet og HF) *Flere sider af Rusland* af cand. mag'erne Eva Ravn Mønbak, Sebastian Lang-Jensen & Thomas P. Larsen, at man finder noget nærmere om kirke og religion i Rusland, men her så tæt ved 30 sider. Ved Sovjetunionens sammenbrud i 1991 bekendte blot 31 pct. af befolkningen sig som ortodokse kristne mod 71 pct i 2016. Den russisk-ortodokse kirke opfattes i dag som indbegrebet af russisk kultur og folk, anfører bogen, selv om det kun er et fåtal, der går regelmæssigt i kirke. Præsident Putin har set en interesse i at identificere sig med kirken i sammenhæng med sine ideer om et storrussisk rige – be-

mærkelsesværdigt i betragtning af at der med teologiprofessor Christian Gottliebs ord ikke er noget andet sted, at religion igennem det 20. århundrede har været udsat for så vedholdende og systematisk forfølgelse. Religionen fylder dog efter min mening urimelig meget – og det på bekostning af en mere indgående beskrivelse af den nådesløse undertrykkelse, magthaverne i Kreml gennem sikkerhedstjenestens magtmisbrug udøver over en i realiteten retsløs befolkning – de groteske Moskva-processer i 1930'erne, hvor fremtrædende politikere og militærfolk blev dødsdømt, omtales eksempelvis ikke.

Det er i *Ruslands tusmørkeår*, at man finder den efter min mening mest overbevisende analyse af årene efter Sovjetunionens kollaps, som forfatteren, Funder Larsen, sammenfatter således: "Kommunismen bragte Rusland ud af Sovjetunionen, men ikke Sovjetunionen ud af Rusland". Eliten i landet havde i 1990'erne hverken vilje til eller ønske om at gøre grundlæggende op med den sovjetiske fortid. Væsentlige dele af bureaukratiet overlevede og ragede til sig af de værdier, det hidtil havde forvaltet. De dissidenter, som havde betydeligt intellektuelt og moralsk format – og som

Vesten satte sin lid til – udkrystalliserede sig aldrig i Rusland til en massebevægelse, modsat i de ikke-russiske delstater, særlig Baltikum.

Den modige, senere myrdede journalist Anna Politkovskaja (forf. til *Putins Rusland – Når magt korrumpere*, da. udg. 2005) skrev rent ud: "Tortur er normen, henrettelser uden rettergang rutine, og soldaters kidnapning af folk med henblik på slavehandel eller salg af ligdele". Forskellen til Stalin-tidens terror kan således ind imellem være svær at få øje på. Med angrebet på Ukraine har Rusland løbet en risiko uden sidestykke i landets nyere historie i håb om en slags revanche for nederlaget i Den kolde Krig. Der er imidlertid store spændinger mellem de russere, der er født før og efter omkring 1990, noget Ukraine-krigen kun har øget. Et varigt brud med fortiden er således betinget af et generelt opgør med en politik, som med Funder Larsens ord er i gang med at frarøve landet dets fremtid.

Endnu et Churchill-citat passer måske nok så godt her til slut: "Uden information går folk i panik, uden information bryder folk sammen, uden information stopper folk med at gøre modstand, fordi de er forvirrede. Det er præcis, hvad Rusland ville have - at folk blev forvirrede".

Det noteres for god ordens skyld, at det aktuelle udbud af litteratur om Rusland er endog større end Henrik Døckers udvalg. Nævnes bør Samuel Rachlins bog **Jeg, Putin**, der tegner et portræt af mennesket Putin og hans visioner for et genrejst Rusland og herigennem skildrer baggrunden for krigen mod Ukraine. (Første udgave 2014): Samuel Rachlin: *Jeg, Putin – det russiske forår og den russiske verden*, 2. udgave 2022, Forlag Grønningen 1, 255 sider, ISBN 9788773391549. Samt Jens Jørgen Nielsen: **Rusland på tværs**, 2021, Forlag Hovedland, 415 sider, ISBN 9788770707534: Ruslands nyere historie som set fra Moskva.

Red.

MENNESKE RET & VRANG
DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR Menneskerettigheder

Mikhail Gorbatjov (1931-2022)

– succes eller fiasko?

Af Karsten Fledelius

Den 30. august 2022 døde ekspræsident Gorbatjov i en alder af 91 år, tilfældigvis i 100-året for dannelsen af

Unionen af Sovjetiske Socialistiske Republiker, som skabtes den 30.12.1922. Denne statsdannelse, som efter Anden Verdenskrig stod som den ene af to modsat rettede supermagter gennem mere end 40 år, overlevede ikke statskuppene i august 1991, hvor først en konservativ junta af gammelkommunister styrtede SSSRs præsident Gorbatjov, hvorefter juntaen styrtedes af Den Russiske Føderative Sovjetrepublikks præsident Jeltsin, som indsatte sig selv som den reelle leder af unionen, indtil han sammen med sine kolleger i Ukraine, Belarus og Kazakhstan den 8. december 1991 besluttede Sovjetunionens opløsning den 25.12.1991. Da havde allerede de baltiske republikker løsrevet sig, lige som de kaukasiske. Af resten dannedes en løsere organisation, SNG (Samarbejdsorganisationen af Uafhængige Stater), på engelsk kaldt CIS (Commonwealth of Independent States), lidt inspireret af det britiske Commonwealth of Nations. Jeltsin fik de andre republikker og FN til at acceptere, at Rusland overtog Sovjetunionens plads i FNs generalforsamling og sikkerhedsråd, de andre republikker blev hurtigt optaget i FN, bortset fra Ukraine og Belarus, som allerede i 1945 havde fået eget medlemskab.

Formelt set blev Gorbatjov styrtet efter kun 1 år som "præsident", men han havde været unionens helt dominerende leder siden 1985 i kraft af stillingen som generalsekretær for det dengang eneste tilladte parti, Kommunistpartiet. Det havde aldrig været Gorbatjovs tanke at afvikle Sovjetunionen, men at reformere den og give den et folkeligt mandat. Samt at bringe unionens tilstand mere i overensstemmelse med ordlyden i lan-

dets forfatning af 1937, som på papiret så både smuk og demokratisk ud, med stor respekt for menneskerettighederne, men i virkeligheden dækkede over et brutalt diktatur, som også dominerede en række lande i det østlige Europa, Asien, Afrika og Latinamerika. Sidste tilvækst til imperiet var Afghanistan, som Sovjet invaderede i 1979 og forsøgte at ændre i stil med dets centralasiatiske republikker, men havnede i en langtrukken krig, som sled på både befolkningens tillid, de økonomiske ressourcer, og prestige i udlandet.

Den Kolde Krig blev optrappet og et skærpet våbenkapløb indledt fra 1980. Samtidig blev lederkredsen i Kreml ældre og mere affældig, ikke mindst generalsekretæren selv, Brezjnev, som endelig døde i 1982, og hans efterfølgere Andropov og Tjernenko. Men i 1985 kom en ny, meget yngre mand på topposten, Mikhail Sergeevitj Gorbatjov, som kun havde siddet to år i Politbureau, partiets og dermed unionens reelle regering. Store forventninger knyttedes til denne mand, ikke mindst internt, og han var fuld af charme og energi. Han troede på kommunismen som basis for et socialt retfærdigt og velfungerende samfund, når blot det blev reformeret og gjort åbent og mere menneskeligt. Og starten så faktisk lovende ud.

Det første store tilbageslag kom dog allerede året efter – katastrofen på atomkraftværket i Tjernobyl, i det nordlige Ukraine. Her var det via udlandet, det nordlige Skandinavien, at ulykkens sande omfang begyndte at gå op for befolkningen i Sovjetunionen. De lokale ansvarlige gjorde alt for at holde det hemmeligt, med store konsekvenser for lokalbefolkningen, hvis eftervirkninger stadig mærkes.

Og så var der krigen i Afghanistan. Gorbatjov så med rette Afghanistan som et blødende sår, og i april 1989 kørte de sidste sovjettropper ud af landet. Støtten

til dets kommunistiske regering fortsatte dog under forskellige former helt frem til 1992. Også andre regeringer modtog en eller anden form for støtte fra et Sovjet, hvis økonomi blev drænet af korrupktion, dårlig økonomi og elendig arbejdsmoral. Samtidig var sammenholdet mellem Sovjetunionen og dets partnere især i Østeuropa udfordret af landenes indre vanskeligheder. Der var kort sagt brug for en gigantisk oprydning i Sovjetimperiet. Og Gorbatjov så sig selv som den mand, som kunne levere den - ikke gennem tvang og terror, men ved at vise befolkningen tillid. Derfor var han uden respekt for sine kolleger som partiledere i Warszawa-pagtens lande – de kunne jo bare regere ordentligt som han selv. Derfor tillod han Polen at afholde frie valg – de første i Østblokken – den 4. juni 1989. I øvrigt den samme dag, hvor den såkaldte "Massakre på den Himmelske Freds Plads" fandt sted i Beijing.

Kinas leder Deng Xiaoping valgte altså at slå hårdt ned på demonstrationer mod regimet, og stabiliserede kommunistpartiets greb om magten, som det har bevaret indtil i dag. Gorbatjov gjorde det stik modsatte, tillod demonstrationer, undlod at bakke sine lederkolleger i Østblokken op, så de blev fejlet væk af mere demokratiske kræfter, og gik året efter Berlin-murens fald i november 1989 så vidt som til at godkende Tysklands genforening. Begge partiledere var overbeviste kommunister. Hvorfor handlede Gorbatjov så så meget anderledes end sin østasiatiske kollega?

Det korte svar er, at de to kommunistiske samfunds situation var grundforskellig. Kina var under Dengs ledelse i støt og rolig fremgang, og Kina stod ikke som Sovjetunionen i spidsen for et verdensomspændende net af stater fra Latinamerika over Afrika til Sydøst-Asien, som det var forpligtet på. Og Kina var heller ikke indviklet i en krig i Centralasien, som kørte på niende år. Tibet var

Fortsættes s. 14

blevet holdt i et jerngreb siden 1959, autonomitendenser i det hovedsagelig muslimske Sinkiang blev holdt nede med hård hånd, og Taiwan-problemet var i realiteten sat på hold. Det imperium, der styredes fra Kreml, var langt mere problemfyldt og uoverskueligt.

Det var Leonid Brezjnevs umiddelbare efterfølger, den tidligere KGB-chef Jurij Andropov, som havde fremmet Gorbatsjovs karriere helt tilbage fra 1970'erne. Han stammede fra Nordkaukasus, men var fra et blandet russisk-ukrainsk ægteskab, hvor faderen var overbevist kommunist og moderen var ortodoks

en fornem udmærkelse, som bragte ham ind på universitetet uden adgangsprøve. Her valgte han, noget overraskende, jura som fag, men gjorde sig i øvrigt fordelagtigt bemærket i den kommunistiske ungdomsorganisation KOMSOMOL. Man har indtrykket af en noget naiv, men flitig, anstændig og ædruelig person, som kombinerede loyalitet mod systemet med retskaffenhed og intelligens. Han havde også den fordel at gifte sig med Raisa, lige som han selv halvt ukrainer og med rødder i Sibirien. En begavet kvinde, der lige som han selv var præget af intelligens og ordentlighed.

me som Nikita Khrusjtjov, da han besøgte en dansk bondegård på Fyn i 1963, at der var dybtliggende årsager til, at det sovjetiske landbrug ikke kunne levere mad nok til befolkningen, så der måtte importeres hvede fra USA og Canada. Og i 1980'erne blev både han og de andre medlemmer af Politbureau, som han var blevet medlem af i 1983, klar over, at Sovjet slet ikke ville kunne hamle op med USA i et rustningskapløb.

Gorbatsjov blev det halmstrå, man klamrede sig til. Han gav den øverste elite håbet tilbage om, at når man først fik muget ud i systemet, skulle socialismens

US præsident Ronald Reagan med Nancy Reagan og Sovjetunionens generalsekretær Mikhail Gorbatsjov med Raisa Gorbatsjov. September 1987.

kristen og den, der sørgede for, at drenge blev døbt, og ikke med det af faderen tiltænkte navn Viktor, men med bedstemoderens foretrukne navn Mikhail, efter ærkeenglen.

Det gjorde dog ikke Gorbatsjov til en person, der troede på andet end kommunismen, og han var en af de personer, som fra fattige bondekår fik mulighed for at stige i graderne i kraft af evner og en dygtig lærerinde, da han var barn. Som teenager viste han sig så effektiv med en mejetærsker, at han som 17-årig fik

I den ændrede atmosfære, der var mellem magtblokkene efter Helsinki-aftalen i 1975, var der brug for dygtige yngre folk, som man med fordel kunne sende til Vesten. Det var Gorbatsjov-parret velegnede til. Men det gjorde også noget ved dem. De så, at det billede, sovjetpropagandaen havde tegnet af samfundsforholdene i Europa, slet ikke holdt stik – tværtimod. De blev klare over, hvor meget Sovjetunionen var sakket agterud. Den landbrugskyndige Gorbatsjov kunne heller ikke undgå at bemærke det sam-

fortræffelighed nok slå igennem. Men Gorbatsjov var fra starten indstillet på, at kappestriden med det kapitalistiske Vesten skulle være på fredens betingelser. Også derfor blev han så populær også hos vestlige hardlinere som først Margaret Thatcher og senere selveste Reagan, hans største udfordrer, som under et besøg i Vestberlin stillede sig op ved Berlin-muren og råbte: "Mister Gorbatsjov, riv den mur ned!"

Og i november 1989, kort efter fejringen af DDRs 40-års jubilæum, som

Gorbatjov selv havde deltaget i, skete det så, uden at sovjetstyrkerne greb ind. Medvirkende hertil var givetvis Gorbatjovs dybe afsky for en person som DDRs præsident og partileder Erich Honecker.

En tidligere ansat i Sovjetunionens propagandaapparat fra 1980 til 1991, som i dag lever i Vesten, Dimitrij Vorobiev, har på et netmedie forsøgt at besvare spørgsmålet, hvorfor Andropov ikke gennemskuede Gorbatjovs uegnethed. Hans svar er, at i den sene Sovjetunion, hvor alle blev overvåget 24/7, vidste man stort set alt om alle, især om dem, som gjorde karriere i systemet, således som Gorbatjov. Han var simpelthen den bedste mand til jobbet (en kvinde var dengang som formentlig også i dag utænkelig!). Oven i købet havde han en hustru, der kunne repræsentere landet med værdighed udadtil – ikke set siden Nina Khrusjtjova. Vorobiev ser Gorbatjov som den bedste kandidat til at redde Sovjetunionen – men ikke den ideologi, som skulle legitimere den, kommunismen.

Han var i modsætning til sine kolleger i Politbureau, unionens øverste lederkreds:

- ung, energisk og så godt ud
- indgød tillid og talte forståeligt i hele sætninger
- var i stand til at levere andet end propagandaapparatets normale floskler om kommunisme og politik
- havde en track record som en pålidelig, samvittighedsfuld, effektiv og kompetent partifunktionær
- blev aldrig taget i at drikke, spille eller have løse seksuelle forbindelser, men levede i åbenbar harmoni og kærlighed med sin kone. Der var intet til at tage energien væk fra at hellige sig styret af landet
- blev bakket op af KGB
- havde været den eneste topleder inden for landbrugssektoren, som ikke havde blameret sig

Men Vorobiev opregner derefter, hvad der efter hans mening gjorde Gorbatjov uegnet til at redde kommunismen:

- Han var født så sent, at han ikke havde oplevet de store udrensninger og havde derfor ikke udviklet den paranoia,

der var nødvendig for at sætte sig på systemet.

- Han troede så meget på de kommunistiske idealer, at han ikke havde udviklet den form for kynisme, som havde sat en person som Deng til at reformere det kinesiske samfund væk fra kommunismen, samtidig med at han stadig benyttede sig af dens symboler
- Han manglede nære kontakter inden for militæret, politiet, partibureaukratiet i provinserne og i det militært-industrielle kompleks, kort sagt hvad man kunne kalde "det ydre parti" – dem, der i givet fald skulle have bakket ham op mod "den gamle garde".
- Han manglede den nødvendige hensynsløshed til at eliminere de mest indflydelsesrige af sine fjender i Kreml.
- Han undervurderede, i lighed med alle andre i Moskva, totalt styrken i den etniske nationalisme.
- Han manglede den mørke side af sin natur, som havde gjort hans kinesiske kollegas massakre ved Den Himmelske Plads mulig
- Han viste en svag hånd i forbindelse med de voldelige uroligheder i Tbilisi og Vilnius og gjorde militæret ansvarlig for dem.

Kort sagt: Gorbatjov gjorde den kapitalbrøler at forsøge at redde kommunismen i stedet for som Deng og Putin at udskifte den med et statsligarkisk et-partystyret kapitalistisk system beskyttet af en stærk politistat. Så vidt Dimitrij Vorobiev, som ærgrer sig over, at Rusland pga. Gorbatjov mistede 35 år, hvad der vil gøre ham et hadeobjekt for de kommende generationer af russere.

Men hvordan ser vi i "Det kollektive Vesten" på den gamle statsmand? Var han virkelig så håbløst fejll placeret? Eller reddede han Rusland og os for noget, vi som europæere og verdensborgere må være ham dybt taknemmelig for? Et system i den grad bygget op på mistillid og kontrol, at det var ved at segne under sin vægt og havde udviklet sig til en fare for sig selv? Et samfund som optrådte som en supermagt uden i virkeligheden at have kapaciteten til det?

Gorbatjov var som drengen i Kejserens Nye Klæder, da hans glasnost-program blotlagde, at kejseren faktisk ikke havde noget tøj på. Og det var ikke ham, der opløste Sovjetunionen, det var de kupmagere, som under hede bølgen i Moskva i august 1991 lod sig friste til at udnytte Gorbatjovs – indrømmet – uforsigtige ferieophold med familien på Krim. Det blev de nye, folkevalgte, nationale ledere, med Boris Jeltsin i spidsen, som likviderede den union, Gorbatjov havde forsøgt at skabe et nyt grundlag for, i delvis imitation af USA. Derfor blev han Sovjetunionens både første og sidste "president".

Denne titel har Putin nu gjort til sin egen, uden hverken kommunisme eller reelt demokrati, men med en opslutning hos befolkningen, som Gorbatjov aldrig nåede. Fordi han ikke ville tage de midler i brug, som Putin især efter sin tilbagekomst til præsidentembedet har gjort brug af, herunder aggression mod nabostater og andre "billige tricks". I modsætning til Gorbatjov, som hverken ville træde i Stalins eller tsarernes fodspor.

Når ateisten Gorbatjov i 1988 noget overraskende fejrede kristendommens indførelse i Kiev-staten 1000 år tidligere, var det som udtryk for dens optagelse i den europæiske familie og for dens ambition om Sovjet som en del af et fælles europæisk hjem eller hus, som han lagde frem sidst i 1980'erne. Og 10 år efter var både Rusland og Ukraine og mange andre af de tidligere sovjetrepublikker blevet officielt optaget i det europæiske værdifællesskab, Europarådet.

I dag er Rusland som en del af det europæiske hus en saga blot. Men millioner af mennesker i Central- og Østeuropa har grund til at være Gorbatjov taknemmelige for, at han i 1989 og 1990 ikke som sine forgængere undertrykte de ønsker om selvstændighed og valgfrihed, som næredes hos de mange nationer, der var blevet fanget bag Stalins jerntæppe, men lod dem få deres frihed. Af alle Ruslands ledere gennem tiden var Gorbatjov i besiddelse af en dyd, som kun få af dem har været præget af: anstændighed. Og deri lå hans storhed.

17. april 2023

Kære statsminister,

Europarådets fjerde topmøde (stats- og regeringschefer) den 16.-17. maj 2023 i Reykjavik

Anbefalinger fra Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder

Under debatten 21. april 2021 i Folketinget om udvalgte internationale organisationer udtalte udenrigsministerens forgænger, at "Europarådet er mere vigtigt og nødvendigt end nogensinde før med fælles principper og værdier, som vi må værne om". Denne vurdering er efter Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheds (DHK) opfattelse mindst lige så vigtig i dag som for to år siden. DHK er også enig i den daværende statsminister og nuværende udenrigsministers udtalelse i januar 2018 i Europarådets parlamentariske Forsamling: "Vi har brug for et system, der er hårdere ved de lande, der ikke lever op til deres menneskerettighedsforpligtelser." Og det er derfor med glæde, at vi konstaterer, at udenrigsministeren under debatten 28. marts 2023 om udvalgte internationale organisationer igen fremhævede og dermed bekræftede: "at multilateralt samarbejde er vigtigt og vigtigere end nogen sinde før i forhold til alle os, der bakker op om den internationale regelbaserede orden, der bakker op om FN-pagten, om demokratiske værdier og overholdelse af internationale konventioner. Det er vigtigt. Det er vigtigt for regeringen, det er vigtigt for de ordførere, der har haft ordet her i dag."

- DHK anbefaler derfor regeringen alene eller i samarbejde med de nordiske lande og andre ligesindede at arbejde for, at følgende indgår i stats- og regeringschefernes kommende Reykjavik-erklæring og i handlingsplanen vedtaget på topmødet:
- På ny en genbekræftelse af medlemsstaternes løfter om efterlevelse af påtagne forpligtelser jf. Europarådets vedtægtsstaterne samt en tilkendegivelse af medlemsstaternes villighed til efter nærmere fastsatte modaliteter at erstatte den budgetmanko, som Ruslands eksklusion har medført.
 - En udtalelse om Ruslands aggressionskrig mod Ukraine, hvor Europarådets roller vedr. retsforfølgelse af gerningsmænd til aggressionsforbrydelser og etableringen af et register med dokumentation for krigsforbrydelser fastlægges samt om, at den fortsatte ansættelse af russiske statsborgere i organisationen, herunder i Domstolen, søges bragt til endeligt ophør.
 - En genbekræftelse af behovet for, at Europarådet yder støtte til menneskerettighedsforkæmpere, demokratiske kræfter, frie medier og det uafhængige civilsamfund i Rusland, således som det fastsløges af Ministerkomiteen d. 23. marts 2022 (jf. CM/Res (2022)3). I tilslutning hertil tilkendegives behovet for hurtigst muligt at foretage de nærmere undersøgelser, der kan danne grundlag for en handlingsplan i linje med den, der gælder for et lignende engagement i Belarus og som præsenteredes for Ministerkomiteen d. 1. februar 2023. (<https://rm.coe.int/list-of-council-of-europe-activities-planned-for-2023-annex-2761-4703-/1680aa0737>)
 - En udtalelse om, at Europarådet anerkender og vil udarbejde en handlingsplan om nye menneskeretlige problemstillinger som følge af klimaforandringer og heraf afledte miljøforringelser samt kommende kriser for livsform og -grundlag.
 - En udtalelse om, at teknologisk udvikling som f.eks. af kunstig intelligens ikke må underminere borgernes grundlæggende rettigheder jf. Ministerkomiteens beslutning om at udarbejde en åben konvention om kunstig intelligens, menneskerettigheder, demokrati og retsstat.
 - En genbekræftelse af Erklæring om overholdelse af forpligtelser vedtaget af Ministerkomiteen den 10. november 1994 på sin 95. session og om behovet for at lette opfyldelsen af disse forpligtelser gennem konstruktiv politisk opfølgning på grundlag af dialog, samarbejde og gensidig bistand og de i erklæringen indeholdte retningslinjer (<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168053661f>)
 - En anmodning til Sekretariatets juridiske tjeneste om at fremlægge forslag til Ministerkomiteens vedtagelse om en forebyggende efterlevelseshandlingsplan. En sådan mekanisme sætter efter omstændighederne og en konkret kvantitativ og kvalitativ vurdering rutinemæssigt en medlemsstats fortsatte manglende efterlevelse af Europarådets vedtægter og andre påtagne forpligtelser på dagsordenen i Ministerkomiteen til drøftelse og beslutning.

Bredgade 36 B 1.tv. · DK-1260 Copenhagen K · main@helsinki-komiteen.dk
Tel.: +45 3391 8118 · www.helsinkicommittee.dk
Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder

Baggrund

Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder (DHK) arbejder for demokrati, menneskerettigheder og retsstat i OSCE-området, heri indbefattes Europarådet. DHK hilser derfor Europarådets Ministerkomités vigtige beslutning om afholdelse den 16.-17. maj i Reykjavik af det fjerde topmøde i Europarådets 73-årige historie og topmødets formål særdeles velkomment. I bund og grund kan erklæringen fra Warszawa-topmødet i 2005 på væsentlige områder såsom løfter om efterlevelse af påtagne forpligtelser gentages. Så hvad er egentlig status, hvad blev resultatet af topmødet i 2005 og den vedtagne handlingsplan? Den status giver grund til bekymring. Det er således af afgørende vigtighed for udvikling og fastholdelse af en europæisk retskultur til gavn for medlemsstaternes borgere at fremtidssikre organisationens kerneopgaver, det mellemstatslige samarbejde herom og medlemsstaternes forpligtelser over for demokrati, menneskerettigheder og retsstat jf. organisationens juridiske instrumenter. Europarådet indgår i et vigtigt samarbejde med EU; hvor EU gerne skulle levere løsninger, der i bund og grund fremmer fred gennem økonomisk/politisk samarbejde og vækst (materielle levevilkår), så er det Europarådet, der gerne skulle levere de tilsvarende løsninger, der fremmer fred gennem retsstatssamarbejde, menneskerettigheder og demokrati (immateriel livskvalitet), hvilket er anerkendt af EU. Og alle EU's medlemsstater er medlemmer af Europarådet.

Det er nu henvend 10 år siden, at små forbedringer i Ministerkomiteens arbejde blev gennemført. Ministerkomiteens store problem er manglen på politisk vilje til at drøfte det som er indlysende for alle, som alle ved, men som ingen taler om eller adresserer: nemlig, hvornår er grænsen for en medlemsstats niveau for misligholdelse af sine forpligtelser nået? Og hvilken konsekvens følger heraf? Med Ruslands aggressionskrig blev niveauet langt overskredet, men hvis den nuværende undergravning af statutens bestemmelser om at "samarbejde oprigtigt og effektivt på virkeliggørelsen af Rådets formål" ikke bringes til ophør, så vil politisk vilkårlighed i visse medlemsstater til skade for borgerne forringe efterlevelse på afgørende områder som frihed og personlig sikkerhed, retfærdig rettergang, respekt for privatliv, ytrings- og forsamlingsfrihed, frie valg og dermed aldeles uacceptabelt kunne udvikle sig efter en medlemsstats forgodtbefindende.

Der har i årevis ikke været enighed mellem medlemsstaterne i Europarådet om prioritering af ressourcer og arbejdsopgaver, som derfor alene afspejler den konsensus, der har været mulig ved de årlige budgetforhandlinger, hvor man desværre undlader at stemme. Med Ruslands eksklusion må en synlig prioritering af kerneopgaver nu kunne nyde fremme, og det mellemstatslige samarbejde styrkes. Siden begyndelsen af 2000-tallet har Europarådets sekretariat løbende gennemgået reformer, desværre uden, at det har medført en egentlig koncernledelse, medens Europarådets budget år efter år er reduceret i købekraft, uanset at nye opgaver er kommet til.

Hvor Danmark i begyndelsen af 2000-tallet hørte til blandt en større gruppe stater, som under visse betingelser var villige til at øge deres bidrag til budgettet udover den af den aktuelle budgetmekanisme fastsatte, har Danmark i adskillige år de facto hørt til budgetstrammerne, også som aktuel formand for rapportørgruppen for budget. Desuden kan det her bemærkes, at Danmark hører til blandt de medlemsstater, hvis kvote af embedsmænd/-kvinder ikke er opfyldt og som i øvrigt ikke arbejder aktivt for at støtte danske embedsmænds/-kvinders karrierer i organisationen.

Den 29. juni 2021 offentliggjorde de fem nordiske lande en fælles erklæring, hvori man fastslog, at folkerettens principper og gensidige forpligtelser mellem stater er de nødvendige forudsætninger for fredelige, sikre og retfærdige samfund. Dertil understregedes, at det derfor er dybt bekymrende, at Europarådsprincipper i stigende grad ignoreres. Ingen medlemsstater blev nævnt, men udtalelsen drejer sig især om Azerbajdjan, Polen, Tyrkiet og Ungarn. Årsagen til at sagsmængden fortsat presser Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol er, at visse medlemsstater ikke efterlever deres forpligtelser, anførtes det. De nordiske udenrigsministre bekræftede derefter deres urokkelige forpligtelse til en regelbaseret international orden og udtrykte deres faste støtte til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og forpligtede sig til at øge domstolens ressourcer.

Tidspunktet til handling er kommet. Topmødet er stedet. Det er ikke antallet af medlemmer, der i sig selv gør organisationen funktionsduelig, det er overholdelsen af påtagne forpligtelser til gavn for medlemsstaternes borgere.

Asbjørn Storgaard, Formand
Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder

Dette brev er også sendt til udenrigsministeren og til formanden for folketingets delegation til Europarådets parlamentariske forsamling.

Bredgade 36 B 1.tv. · DK-1260 Copenhagen K · main@helsinki-komiteen.dk
 Tel.: +45 3391 8118 · www.helsinki-komiteen.dk
Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder

Regeringen har en europapolitisk blind plet i kampen mod Rusland

Af Claus von Barnekow

Europarådet glimrer ved sit fravær i Udenrigsministeriets arbejde for at retsforfølge russiske ledere, på trods af at det er et vigtigt værktøj mod Rusland!

Den 27. januar meddelte Udenrigsministeriet, at "Danmark vil gennem et nyt initiativ arbejde for retsforfølgelse af russiske ledere". Dette initiativ og Danmarks tilslutning dertil er entydigt glædeligt og bør hilses velkommen.

Men er initiativet egentlig nyt? Regeringens europapolitiske blinde plet - instrumentet "Europarådet" - lyser op med sit fravær af omtale. Hvordan kan man glemme, eller undlade at omtale, arbejdet her, når det i Folketinget er blevet tilkendegivet, at arbejdet er vigtigere end nogensinde?

Den uprovokerede aggressionskrig i Ukraine, der nu har stået på i et år, er en krænkelse af folkeretten og føres fra russisk side i modstrid med krigens regler også mod civilbefolkningen som mål. Følgelig blev Rusland den 26. marts 2022 ekskluderet af Europarådet for krænkelse af Europarådets formål og værdier.

Rusland og Ukraine er begge europæiske stater. Krigen foregår i Europa. En naturlig initiativtager til et tribunal vedrørende aggressionskrigen i Ukraine er Europarådet og dets 46 medlemsstater.

Udenrigsministeriet oplyser nærmere, at Danmark inviteret af Ukraine "vil indgå i en kernegruppe af lande, som skal undersøge, hvordan russiske ledere kan blive retsforfulgt for Ruslands aggression mod Ukraine". Danmark vil således bringe sin "juridiske ekspertise til bordet for at sikre, at russiske ledere stilles til ansvar for Ruslands aggression", citeres udenrigsministeren for at udtale. Med det ordvalg mener regeringen, at den vil sørge for, at Rusland stilles til ansvar.

Men hvordan? Og har Danmark i så henseende en særlig juridisk ekspertise? Og finder dette sted uden for Europarådet?

Hvor er Europarådet?

Allerede medio september 2022 udtrykte Europarådets Ministerkomité tilfredshed med de, i samarbejde med Ukraine, igangværende bestræbelser "for at sikre ansvarlighed for aggressionsforbrydelsen mod Ukraine og for at sikre fuld erstatning for skader, tab eller kvæstelser forårsaget af Ruslands overtrædelser af folkeretten."

Ministerkomiteen, Europarådets besluttende organ, opfordrede endvidere medlemsstaterne til aktivt at engagere sig i udviklingen af et system for ansvarlighed i overensstemmelse med folkeretten, herunder Den Europæiske Menneskeretskonvention.

Danmark var vel til stede i Ministerkomiteen og enig i disse udtalelser, blandt flere andre, om emnet, så hvorfor ikke nævne Europarådet, når initiativet hænges sammen hermed?

De undladte løsninger

Europarådets Parlamentariske Forsamling (PACE) vedtog imidlertid den 28. april 2022 enstemmigt at anbefale Europarådets Ministerkomité at nedsætte et internationalt tribunal til pådømmelse af den formodede aggressionsforbrydelse mod Ukraine begået af russiske politiske ledere og militære chefer. Denne rekommandation og dens hidtidige skæbne nævnes heller ikke i Udenrigsministeriets pressemeddelelse fra januar i år.

Ministerkomiteens vedtagelse den 14. december af en ny handlingsplan for Ukraine "Resilience, Recovery and Reconstruction 2023-2026" er vel også sket med danske deltagelse, men nævnes heller ikke.

Dagen før pressemeddelelsen udsendes, vedtog Europarådets Parlamentariske Forsamling en seks sider lang beslutning om "Juridiske og menneskeretsaspekter af Den Russiske Føderations aggression mod Ukraine" ledsaget af 28 sider bemærkninger af processuelle og juridisk-politiske overvejelser, der nok kunne fortjene en nærmere gennemlæsning. Både udkast og bemærkninger har foreligget tilgængelige i god tid før vedtagelsen.

Her udtaler PACE, rettet til medlemsstaternes stats- og regeringschefer, at man stærkt støtter et "særligt tribunal", hvis jurisdiktion begrænses til aggressionsforbrydelsen begået mod Ukraine, med tidsmæssig begrænsning til den aggression, der blev indledt af Den Russiske Føderation i februar 2014. Tribunalets jurisdiktion bør også omfatte Hvideruslands lederes rolle og medvirken i angrebskrigen mod Ukraine.

Tribunalet bør etableres i Haag med henblik på at sikre komplementaritet og samarbejde med Den Internationale Straffedomstol (ICC) og andre internationale domstole og institutioner. PACE anmoder stats- og regeringscheferne om på det kommende 4. topmøde i Reykjavik den 16.-17. maj 2023 at "støtte og lede initiativet til at etablere en ad hoc international straffedomstol til at efterforske og retsforfølge aggressionsforbrydelsen begået af Den Russiske Føderations politiske og militære ledelse".

Medierne er også blinde

Endelig skal det tilføjes, at medlemsstaterne, heriblandt vel Danmark, den 13. december anmodede generalsekretæren om at lade udarbejde et bidrag til spørgsmålet om ansvar. Den 8. februar offentliggjorde generalsekretæren et 15 sider langt referencedokument "Ansvar for menneskerettighedskrænkelser som følge af den Russiske Føderations aggres-

sion mod Ukraine: det internationale samfunds rolle, herunder Europarådets". Generalsekretæren udtrykker heri håb om en nøglerolle for Europarådet angående placering af ansvar for Ruslands aggression imod Ukraine og opnåelse af retfærdighed for ofrene.

Den 24. februar - på årsdagen for Ruslands invasion - har Ministerkomiteen afholdt et ekstraordinært møde for at drøfte konsekvenserne af Den Russiske Føderations aggressionskrig mod Ukraine. Man kan håbe, at medierne var opmærksomme herpå.

Så meget om den tilsyneladende europapolitiske blinde plet ved navn Euro-

parådet, der sjældent fanger mediernes interesse. Disse stirrer sig også blinde på EU, Nato og FN fremfor at skaffe sig et horisontalt overblik.

Gør Europarådet synligt

Om Udenrigsministeriets vertikale tænkning fremover afløses af en mere horisontal vil vel fremgå af den kommende udenrigspolitiske strategi, der forventes færdigudarbejdet i april måned. Forinden har udenrigsministeren i Folketinget i marts redegjort for blandt andet regeringens arbejde i de internationale organisationer.

Sidste år kunne man hverken finde redegørelsen eller forhandlingerne på Udenrigsministeriets hjemmeside. Det kan man håbe på i år. Det ville øge ministerens og ministeriets synlighed, hvis man lagde spørgsmål fra folketingsmedlemmer og svar fra udenrigsministeren på hjemmesiden.

Udenrigsministerens forgænger udtalte under de tilsvarende forhandlinger sidste år, at "Europarådet er mere vigtigt og nødvendigt end nogensinde før med fælles principper og værdier, som vi må værne om".

Artiklen blev bragt første gang på Altinget.dk den 2. marts 2023

Ligestilling blandt topdommere

Af Jacques Hartmann

Er det diskrimination, når embedsmænd aktivt prøver at få kvinder til at søge en stilling som dommer ved

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol? Det gav Liberal Alliance udtryk for i en artikel i Jyllands Posten af 16. februar 2023. Artiklen indeholdt også en udtalelse fra Enhedslisten, som mente, at det var »helt fair«. På trods af de forskellige holdninger manglede artiklen lidt kontekst, hvilket dette indlæg søger at skabe. Samtidig stiller indlægget spørgsmål ved, om vi som land har gjort nok for ligestilling. Debatten om den nye danske dommer ved Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg er i den forbindelse et godt sted at starte.

Menneskerettighedsdomstolen er del af et unikt system

Indledningsvist skal det understreges, at den Europæiske Menneskerettighedsdomstol er en del af et unikt system. Systemet er bl.a. unikt, fordi Europarådets medlemsstater siden 2004 har været forpligtet til at indsende lister med både mandlige og kvindelige kandidater til dommerstillinger.

Menneskerettighedskonventionen blev færdigforhandlet i 1950, men Domstolen blev først oprettet i 1959. Den skulle være det frie Europas samvittighed og fungere som en »alarmklokke«, der advarede det demokratiske Europa, hvis en af deres fæller igen var på vej mod totalitarisme. Formålet var naturligvis også at sikre, at Europarådets medlemsstater overholdt Menneskerettighedskonventionen.

Helt fra begyndelsen var det meningen, at alle Europarådets medlemsstater skulle have deres egen dommer. I dag er der 46 dommere, én fra hver af medlemsstaterne. Tidligere var der 47 dommere, men det var inden Rusland blev smidt ud af Europarådet.

Demokratisk valgte dommere

Det bliver ofte anført, at menneskerettighedsdommerne er »udemokratiske«, men modsat mange andre bliver dommerne i Strasbourg udpeget ved en demokratisk proces. De vælges af Europarådets Parlamentariske Forsamling, som består af medlemmer fra nationale parlamenter. Forsamlingen repræsenterer over 600 mio. europæere. Dommerne bliver valgt fra lister med tre kandidater indsendt

af medlemsstaterne. Det var den proces, som Liberal Alliance kritiserede.

Der har i mange år været fokus på den manglende kønsbalance blandt dommerne i Strasbourg. Vejledninger om, at medlemsstaterne skulle indstille flere kvindelige kandidater, løste imidlertid ikke problemet. I 2004 blev vejledningerne til en regel vedtaget af den Parlamentariske Forsamling, hvorefter lister med dommerkandidater skulle indeholde mindst én kandidat af hvert køn.

Den ny regel blev hurtigt udfordret af lister, der udelukkende bestod af mænd eller kvinder. Listerne førte til en vejledende udtalelse fra Menneskerettighedsdomstolen. I sin udtalelse af 12. februar 2008 påpegede Domstolen, at 2004-reglen kunne være i strid med Menneskerettighedskonventionen, hvis den tvang mindre medlemsstater til at tilføje ikke-statsborgere på deres liste, fordi de ikke kunne finde en kvalificeret kandidat af det underrepræsenterede køn.

Reglen er siden blevet ændret. I dag finder reglen således kun anvendelse, når et køn er underrepræsenteret; dvs. at mænd eller kvinder repræsenterer mindre end 40 pct. af det samlede antal dommere i Strasbourg.

Fortsættes s. 20

Har reglen gjort en forskel?

Indtil reglen om kønsbalance blev indført i 2004, var der mindst 19 lande, som aldrig havde indstillet en kvindelig kandidat til Menneskerettighedsdomstolen. Flere af disse lande var tiltrådt efter 1950 og har derfor haft færre chancer for at indstille kvinder. Lande som Italien, Luxembourg og Tyrkiet har imidlertid været med fra begyndelsen, og indtil 2004 havde de aldrig indstillet nogen kvindelig kandidat.

I dag er 16 af domstolens 46 dommere kvinder, dvs. 34 pct. En gennemgang af dommere fra 1998 til 2017 viser, at den gennemsnitlige andel af kvinder i denne periode var 31 pct. Kun i 2011 kom gennemsnittet over 40 pct.

Antallet af kvindelige dommere i Strasbourg er bedre end i Højesteret, hvor kun fire ud af 18 dommere er kvinder. Der er dog langt til de tilstræbte 40 pct. Danmark kunne derfor have indsendt en liste, der udelukkende bestod af kvinder. Det er dog aldrig sket.

Den første kvindelige dommer ved Menneskerettighedsdomstolen var dansk. Det var Helga Pedersen. Hun blev menneskerettighedsdommer i 1971. Siden udløbet af hendes embede i 1980 har Danmark imidlertid ikke haft en kvindelig dommer i Strasbourg. Til sammenligning har tre af Sveriges syv dommere været kvinder. Det er ikke, fordi Danmark ikke tidligere har indstillet kvindelige kandidater, men at være kvinde betyder ikke nødvendigvis, at man bliver valgt som dommer.

Ny kvindelig dommer

Efter 43 år og fire dommere får Danmark nu sin anden kvindelige menneskerettighedsdommer. Tidligere højesteretsdommer Anne Louise Haahr Bormann tiltræder embedet i april.

Der er ingen tvivl om, at Bormann er yderst kompetent. Sólbjörg Jakobsen, Li-

beral Alliances ligestillingsordfører, mener alligevel, at proceduren, som ledte til Bormanns kandidatur, var diskriminerende. Det mener hun, fordi Justitsministeriet tre gange måtte genopslå dommerstillingen, og fordi Ministeriet og dommerudnævnelsesrådet (som består af fire mænd og en kvinde) aktivt opfordrede kvinder til at søge stillingen.

Som jurist kan jeg ikke se et problem. Bormann blev ikke valgt, fordi hun var kvinde. For at kunne blive valgt som menneskerettighedsdommer skal man »nyde den højeste moralske anseelse« og generelt være kvalificeret landsdommer eller være anerkendt professor eller lignende. Bormann var med andre ord mere end kvalificeret. Det er ikke kun min vurdering. Hun blev opstillet sammen med to mandlige modkandidater og valgt med 139 ud af 189 afgivne stemmer.

Hvornår er der ligestilling?

Når den tidligere amerikanske højesteretsdommer Ruth Bader Ginsburg blev spurgt, hvornår der var nok kvindelige højesteretsdommere, svarede hun: »når alle ni dommere er kvinder«. Det svar chokerede, men som Ginsburg påpegede: i det meste af den tid, hvor der har været ni mænd, er der ingen, som har rejst spørgsmål hertil.

Danmark fik sin første kvindelige højesteretsdommer i 1953. I dag er fire ud af 18 højesteretsdommere kvinder. Højesteret afspejler derfor mange andre dele af vores samfund. For på trods af at mere end hver anden dommer er kvinde, så er mænd stadig overrepræsenteret på topposterne. I 2019 var 59 pct. af byretsdommerne kvinder, hvorimod kun 43 pct. af landsdommerne og 27 pct. af højesteretsdommerne var kvinder. Det tal er siden faldet til 22 pct.

I stedet for at sætte spørgsmålstejn ved Europarådets regler, skulle vi måske spørge os selv, hvorfor antallet af kvin-

delige dommere skævførdeles, når man bevæger sig op i hierarkiet?

Er Danmark et foregangsland?

Selv om Danmark ofte ser sig selv som foregangsland, så ligger vi under gennemsnittet, når man sammenligner med andre rige lande. En 2018-opgørelse fra OECD viser, at mange andre lande formår, hvad Danmark ikke kan: at promovere kvindelige dommere. Lande som Letland, Ungarn og Frankrig har endda et flertal af kvindelige højesteretsdommere. Letland, et land med 1,8 mio. indbyggere, har endda formået at indsende en liste udelukkende med kvindelige kandidater til Menneskerettighedsdomstolen.

Det argument, som vi ofte hører i ligestillingsdebatten, om at kvinder »bare kan søge«, holder ikke. Selv en højtuddannet og succesfuld kvinde som Bormann ignorerede indledningsvist et stillingsopslag på grund af familiemæssige overvejelser.

Udnævnelsen af Danmarks nye menneskerettighedsdommer burde give anledning til overvejelser. Det er dog ikke Europarådets regler, som vi burde overveje, men rettere, om vi som samfund gør nok for at fremme ligestillingen, og det gælder ikke kun jurister.

Jacques Hartmann har en ph.d. fra Cambridge University og er professor ved Dundee University, Skotland. Han har tidligere bl.a. arbejdet i Udenrigsministeriet og ved Det Fælleseuropæiske Universitetscenter for Menneskerettigheder og Demokratisering i Venedig.

”En invitation [til Europas stater] til på ny at forpligte sig på Europarådets værdier og normer” er titlen på den netop udkomne, højaktuelle årsrapport 2023 fra Europarådets Generalsekretær Marija Pejčinović Burić (156 sider).

Find rapporten her:

<https://rm.coe.int/secretary-general-report-2023/1680ab2226>.

Georgiens kamp for demokratiet

Af Nana Sofia Hansen

Folkeopstanden i Tbilisi viser vigtigheden af international bevågenhed på landets politiske udvikling.

Det er foruroligende, at georgierne er nødt til at gå på gaden og demonstrere for at minde sin folkevalgte regering om, at Georgien – præcis ligesom Ukraine og Moldova – sigter efter europæisk integration og en velfortjent fremtid i EU.

Især i de tre dage den 7., 8. og 9. marts, rejste en folkeopstand sig, da tusindvis af georgiere strømmede ind foran parlamentsbygningen i hovedstaden Tbilisi.

Som trukket op af en skrivebordsskuffe i Kreml havde den georgiske regering pludselig lagt op til at vedtage en lov, som ville gøre alle georgiske foreninger med mindst 20 procent international finansiering til såkaldte 'udenlandske agenter', altså landsskadelige. Lovforslaget går stik imod alt, hvad enhver forventer af nutidens Georgien, inklusive EU og georgierne selv. Samme type lov findes og anvendes flittigt i Rusland.

Spørgsmålet er, hvad den georgiske regering har gang i?

Lige siden Rosenrevolutionen i 2003, anført af Mikheil Saakasjvili, har Georgien udviklet sig utroligt håbefuldt. Georgien afholder demokratiske valg, hvor befolkningen frit kan stemme på de politikere, de vil. Rosenrevolutionen reformerede hele landets offentlige apparat, og det er lykkedes Georgien at skabe sig et spirende demokrati, som gør op med det kaos og kleptokrati, som herskede i 1990'erne i slipstrømmen af sovjettiden.

Georgien er et godt eksempel på et nyudklækket demokrati, som naturligt mosler og fejler, søger og skaber sig erfaringer i parlamentarisme, politisk debat, konstruktiv opposition og en fri presse. Ungdommen i Georgien ser sig selv som europæere, akkurat ligesom ungdommen i Ukraine og Moldova.

I 2014 indgik Georgien en associeringsaftale med EU, parallelt med Ukra-

ine og Moldova, og i årevis har EU-flag vajet foran parlamentsbygningen på Sjota Rustaveli Avenue i Tbilisi som symbolet på Georgiens klare europæiske sigte. Sidste år, forceret af krigen i Ukraine, indsendte Georgien, Moldova og Ukraine hver sin endelige ansøgning om medlemskab af EU. De tre postsovjetlande deler skæbne i både fortid og fremtid.

De store demonstrationer i Tbilisi blev mødt af tåregas, vandkanoner og otte rækker kampklædt politi, hvilket er et meget sjældent syn i det moderne Georgien. Demonstranterne svarede igen med det stærkeste våben, de har: At blive stående, fredeligt og insisterende. Med EU-flag i hænderne, drivvåde af politiets vandkanoner, viste demonstranterne, at den georgiske befolkning ikke kan kues længere.

Folket har tilsyneladende sejret, for regeringen har nu trukket sit lovforslag tilbage, da den stemte sit eget forslag ned i parlamentet.

Georgiske paradokser

I bedste fald balancerer den georgiske regering i et forsøg på at fastholde en relation til både EU og Rusland. I værste fald, og det understreger flere analytikere, er det alvorligt, hvis Georgien reelt styres af en et-partiregering med pro-russiske tilbøjeligheder.

Regeringspartiet, Georgisk Drøm, er stiftet og finansieres af Georgiens rigeste mand, Bidzina Ivanisjvili, som har tjent sine milliarder ved bankvirksomhed i Rusland. Han kan oplagt kaldes oligark, og georgierne bryder sig ikke om ham, hvilket gør det paradoksalt, at befolkningen så omfattende har stemt på hans parti. I en kort periode var Bidzina Ivanisjvili selv premierminister, men trak sig hurtigt fra politik. I dag influerer han politik mere subtilt.

Der hviler det gigantiske paradoks over Georgien, at partiet Georgisk Drøm er utroligt populært. Siden 2012 har Georgisk Drøm vundet samtlige valg og sidder i dag solidt på magten med absolut flertal i parlamentet med 90 ud af 150

pladser, på præsidentposten og borgmesterposten i hovedstaden Tbilisi. Ved seneste lokalvalg i 2021 vandt Georgisk Drøm borgmesterposten i 60 ud af landets 64 kommuner. Foruden de to store partier findes en række små partier.

Hertil kommer et yderligere og alvorligt lag i paradokset, nemlig at 20 procent af Georgien de facto er besat af Rusland. Georgierne er afskåret fra sine to regioner, Abkhasien og Sydossetien, med hermetisk lukkede grænser, højspændt russisk bevogtning, pigtrådshegn og overvågning. Georgierne frygter yderligere russisk aggression. Og er der et folk lige nu, som har medfølelse med ukrainerne, er det georgierne.

Den parlamentariske situation

Hvorfor har så mange georgiere, valg efter valg, stemt på et parti, som åbenlyst ejes af en pro-russisk rigmand? Svaret er i store træk, at oppositionen i Georgien er svækket og ikke har evnet at forme en nutidig klar profil. Tidligere var oppositionspartiet, Den Forenede Nationalbevægelse, i højsædet, båret af nu eks-præsident Mikheil Saakasjvili, som skabte Rosenrevolutionen. I dag får hans parti cirka hver tredje stemme, men siden hans exit og migration til Ukraine har partiet manglet en figur, som kan udfylde den vigtige oppositionsrolle, som kendetegner et sundt demokrati.

Mikheil Saakasjvili sidder i dag fængslet i Georgien, arresteret da han pludselig rejste ind i landet dagen før lokalvalget i 2021, og han bliver af den nuværende regering beskyldt for magtmisbrug i sin tid som præsident.

Regeringspartiet Georgisk Drøm har derimod evnet at udstråle modernitet og fornyelse i befolkningens øjne, herunder en balance imellem national bevidsthed og internationalt udsyn. Spørgsmålet er, om den udbredte positive holdning til Georgisk Drøm nu vil begynde at krakelere.

Georgien afholder næste parlamentsvalg i oktober 2024. Til den tid bliver det yderst interessant, om oppositionen har

Fortsættes s. 22

formålet at skabe et tydeligt alternativ, og hvordan de georgiske vælgere vil fordele sig. Det bliver også interessant at se, hvordan Georgisk Drøm vil vælge ståsted i relation til EU og Rusland.

Danmark åbnede sin første ambassade i Georgien for få måneder siden, og det

er glædeligt, at Danmark er til stede i et land, som i den grad fortjener international bevågenhed.

De aktuelle demonstrationer i Georgien betegnes allerede som 'Marts-demonstrationerne' og vil gå over i historien som en milepæl for nutidens georgiske

ungdom, som har fået vakt sit mod og ukuelige sigte efter EU-medlemskab og fuld europæisk integration.

Nana Sofia Hansen er journalist, international valgobservatør og Georgien-kender. Artiklen bragtes første gang i Berlingske den 18. marts 2023.

Konference om Vestbalkan og EU – udfordringer og muligheder

Af Karsten Fledelius

Konferencen den 25. januar 2023 var arrangeret af Udenrigspolitisk Selskab i samarbejde med BiEPAG

(The Balkans in Europe Policy Advisory Group), DIPD (Danish Institute for Parties and Democracy), Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti og Venstre, med finansiell støtte fra EFB (European Fund for the Balkans). Den havde været lang tid undervejs - over 2 år pga. Corona-krisen - idet partnerne havde valgt at udsætte den, til fysisk afholdelse igen var mulig. Konferencen om Bosnien-Hercegovinas nutid og fremtid havde Helsinki-Komiteen under indtryk af den truende internationale situation derimod valgt at gennemføre virtuelt den 13. januar 2022, efter at "Corona-tæppet" var gået ned (jf. MenneskeRet&Vrang 2021 nr. 3 og 2022 nr. 1).

Konferencen sidste år fandt således sted på et tidspunkt, hvor det stadig var meget uklart, om Ruslands truende holdning over for både Ukraine, EU og NATO ville føre til krig, og hvor Milorad Dodik, præsident for den serbiske enhed i Bosnien, "Republika Srpska", pustede til ilden regionalt ved at true med at gå videre med sine planer for løsrivelse fra Bosnien – bl.a. hæftet op på 30-årsdagen for proklamationen af en serbisk-bosnisk republik den 9. jan. 1992. Dodiks kontakter med både Putin, Serbiens præsident Vučić og Ungarns ministerpræsident

Orbán var velkendte, lige som Ruslands forsøg på at vinde indflydelse på Balkan. Derfor var det et vigtigt formål for konferencen sidste år – hvori både Danmark og Bosniens udenrigsministre deltog lige som det internationale samfunds Høje Repræsentant i Sarajevo, Christian Schmidt – at være opmærksom på truslerne mod stabiliteten også i det sydøstlige Europa, ikke mindst i kraft af faren for russisk støtte til de bosniske serberes løsrivelsespolitik i forbindelse med en generel optrapning af spændingsniveauet omkring Ukraine.

Konferencen den 25. januar 2023 fandt sted i en radikalt ændret situation, hvor Putin – hvad de færreste havde forventet – havde gjort alvor af sine trusler, men var kørt fast i sin invasion af Ukraine, så at de fra starten erklærede mål for den "militære specialoperation" – at fjerne et angiveligt illegitimt styre i nabostaten og foretage en "afnazificering" af den – ikke kunne gennemføres. Det medførte et styrtdyk i Ruslands prestige på verdensplan, som også gav genlyd på Balkan. Derfor er i dag udsigterne for gennemførelse af de

på forsiden af MR&V nr. 1/2022 aftrykte *Copenhagen Recommendations* af 13. januar 2022 væsentligt forbedrede, lige som den umiddelbare fare for en voldelig løsrivelse af Republika Srpska fra resten af Bosnien er drevet over.

Denne konference afspejlede også nogle af de andre positive ændringer, der har fundet sted i Bosnien i løbet af det seneste år: et generationsskifte i de politiske miljøer, som har givet plads til andre stemmer end dem, man hidtil har hørt fra topposterne i samfundet. Der er en stigende erkendelse af det uværdige og håbløse i den hidtidige holdning hos de lokale politikere: at det er bedre at læne sig tilbage og lade det internationale samfunds "Høje Repræsentant" gennemføre de nødvendige reformer per dekret

Panelet Vestbalkankonference Christiansborg den 25. januar 2023.
Foto Karsten Fledelius

Udenrigsminister Lars Løkke Rasmussen afslutter Vestbalkan konferencen den 25. januar 2023. Foto Karsten Fledelius

end selv at snavse sig til med dem. For det har ført til, at samfundet er stagneret og håbløsheden har bredt sig, især hos de unge som i stort antal er emigreret til udlandet. Samtidig med at udsigterne til en snarlig optagelse i EU, som stort set alle politiske grupper principielt går ind for, har fortonet sig, bl.a. pga. vigtige detaljer i landets forfatning, som må ændres, hvis den skal leve op til Københavnskriterierne for optagelse i EU.

Det var især de demografiske konsekvenser af stagnationen, som stod i forgrunden ved konferencen i 2022. Men i løbet af året er der sket vigtige ændringer, der giver bedre håb for fremtiden. Allerede de foryngende udskiftninger på to af de tre topposter i landets kollektive præsidentskab er et opmuntrende signal. Og selv om der stadig er "dinosau-

rer" i baglandet hos de tre "statsbærende" etniske grupper, er det nu et andet, mere forandringsvenligt klima, der begynder at præge de politiske processer.

Hvad der også blev noteret i år til forskel fra situationen i januar 2022, er den større entusiasme fra EU-side for at få integreret resten af Balkan i unionen. Ruslands invasion af Ukraine har i høj grad fungeret som et *wake-up call*. Fred og demokrati er på ingen måde mere en selvfølge i dagens Europa, og sikkerhedsspørgsmålene er blevet aktualiseret på en måde, vi ikke har set magen til i mange år.

Bemærkelsesværdigt ved Balkan-konferencen i 2023 var tillige parlamentariernes rolle. Hvor vi i NGO-verdenen ofte har været lidt skuffede over den manglende prioritering i de fleste danske partier af deres repræsentanternes deltagelse i de forskellige europæiske organisations parlamentariske forsamlinger, så man her i høj grad en ny anerkendelse af parlamentariske arbejdsformer og initiativer komme til orde. Det afspejledes allerede i sammensætningen af den engelsk-sprogede konferences 3 debatpaneler. Der var godt nok kun én enkelt

aktuel minister, der optrådte, nytiltrådte udenrigsminister Lars Løkke Rasmussen, som kom med de afsluttende bemærkninger. Men to tidligere ministre deltog, tidligere transport- og skatteminister Benny Engelbrecht (S) og tidligere uddannelses- og forskningsminister Jesper Petersen (S), samt folketingsmedlemmerne Marianne Bigum (EL), Kasper Sand Kjær (S) og Christoffer Melson (V).

Særligt interessant var panel 1, der handlede om "Demokrati og Retssamfund under pres på Vestbalkan – som led i geopolitisk konkurrence mellem EU, Rusland, Kina og andre". Den blev modereret af Florian Bieber, professor i sydøst-europæisk historie og politik ved universitetet i Graz, Østrig. Bieber understregede her, at der siden 1970 havde fundet udvidelser af EU sted i hvert eneste tiår, men kun ét nyt medlem i 2010'erne, hvilket han fandt beklageligt. Nu burde det være Vestbalkans tur.

Den mest interessante blandt de udmærkede panelister fra Balkan var Donika Emini fra Kosova, direktør for CiviKos Platform. Hun understregede, at Københavnskriterierne naturligvis stadig er en guideline for udvidelsesprocessen, men at de ofte er smertefulde at implementere, og at der var brug for hjælp til at indføre dem skridt for skridt. Hun tilhører den unge generation af balkanpolitikere, som ser en hurtig inklusion af Vestbalkan-staterne i EU som en helt nødvendig forudsætning for stabilitet og fremskridt i Sydøst-Europa og appellerer til os andre om at få vores regeringer til at bakke processen op.

MENNESKERET & VRANG
DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR MENNESKERETTIGHEDER

Om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder hvordan civilsamfundsorganisationer kan arbejde

Af Ole Meldgaard

"Wherever men and women are condemned to live in extreme poverty, Human Rights are violated.

To come together to ensure that these rights be respected is our solemn duty." Pater Joseph Wresinski, inskription på mindesten foran Europarådet

"Enhver har som medlem af samfundet ret til social tryghed og har krav på, at de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der er uundværlige for hans værdighed og hans personligheds frie udvikling, gennemføres ved nationale foranstaltninger og internationalt samarbejde og i overensstemmelse med hver stats organisation og hjælpemidler."

(FNs Verdenserklæring om Menneskerettighederne, artikel 22).

Det er almen anerkendt blandt menneskeretseksperter, at alle menneskerettigheder skal anses som udelelige, ligeværdige og indbyrdes forbundne og afhængige. Alligevel plejer man at sondre mellem civile og politiske rettigheder på den ene side og økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder på den anden.

Siden 1966 er rettighederne opdelt i to bindende FN-konventioner: FNs Internationale Konvention om Civile og Politiske Rettigheder (CPR) og FNs Internationale Konvention om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder (ØSKR). På europæisk plan findes en lignende sondring mellem rettighederne med henholdsvis Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) fra 1950 og Den Europæiske Socialpagt (ESP) fra 1961 med revision fra 1996 (Den Reviderede Socialpagt, RESP).

Under civile og politiske rettigheder henføres blandt andet retten til liv, ytringsfrihed, personlig frihed, forsamlingsfrihed og foreningsfrihed. Under

økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder henføres blandt andet retten til en bolig, retten til sundhed, retten til uddannelse, retten til arbejde og til sociale ydelser. Dertil kommer såkaldte særkonventioner for særlige grupper, f.eks. rettigheder for børn og handicappede, som samler civile og politiske rettigheder og økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder i én konvention. Også Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder fra 2000 samler begge former for rettigheder i ét dokument. Det samme gør Danmarks Grundlov med civile og politiske rettigheder som ytringsfrihed, religionsfrihed og retten til privatliv samt økonomiske og sociale rettigheder, f.eks. retten til arbejde, erhverv, uddannelse og forsørgelse.

De to sæt af rettigheder er ofte formuleret forskelligt

Civile og politiske rettigheder er formuleret som individuelle rettigheder, mens økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder – udover at tjene til beskyttelse af civile og politiske rettigheder – er rettet mod lovgivningsmagten i form af en forpligtelse til progressivt at sikre den fulde virkeliggørelse af rettighederne. Her er staterne overladt politisk frihed til at afgøre hvilke tiltag, der findes passende til implementering af rettighederne. Det er dog værd at bemærke, at staterne ikke har ret til bevidst at sænke eller forringe beskyttelsesniveauet. Konventionerne forholder sig neutrale i forhold til samfundsmodeller og ideologier, men pålægger staterne en handle- og resultatforpligtelse, som sikrer rettighedernes progressive virkeliggørelse bl.a. gennem en løbende monitorering og evaluering af rettighedernes indfrielse. Staternes forpligtelse samles ofte i treklangen: De skal respektere, beskytte og opfylde rettighederne.

Fælles for alle konventioner er, at staterne ikke må diskriminere og forskels-

behandle grupper og personer på de forskellige rettighedsområder. Det gælder også omstændigheder og forhold, som kan forskelsbehandle forskellige grupper og personer. Staterne kan også være forpligtet på visse økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder for at opfylde civile og politiske rettigheder. Retten til liv forudsætter således retten til mad, vand og sygdomsbehandling.

En generel fortolkning af staternes forpligtelser i henhold til økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder er opregnet i FN-konventionens artikel 2:

Artikel 2 stk. 1. *Enhver i denne konvention deltagende stat forpligter sig til såvel alene som gennem international bistand og internationalt samarbejde, navnlig på det økonomiske og tekniske område, i videst mulig udstrækning og ved alle egnede midler, herunder især lovgivningsforanstaltninger, at træffe forholdsregler med henblik på den fremadskridende fulde virkeliggørelse af de i denne konvention vedtagne rettigheder.*

Stk. 2. *De i denne konvention deltagende stater forpligter sig til at garantere, at de i konventionen anførte rettigheder gennemføres uden forskelsbehandling af nogen art i henseende til race, hudfarve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social herkomst, formueforhold, fødsel eller anden stilling.*

Artiklen tager således hensyn til staternes ressourcer, men påpeger samtidig, at staterne i videst mulig udstrækning og ved alle egnede midler skal stræbe efter den fremadskridende fulde virkeliggørelse af rettighederne. Staterne skal handle aktivt og tage skridt og anvende alle passende foranstaltninger med henblik på den fulde virkeliggørelse af rettighederne.

Konventionen om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder

I ØSKR er rettigheder formuleret på bl.a. følgende områder: retten til arbejde, ret-

og om med dem

færdige og gunstige arbejdsvilkår med hvile, fritid og rimelig begrænsning af arbejdstiden samt ferie, retten til fagforeningsmedlemskab og fagforeningernes frie virke, strejkeret, den størst mulige beskyttelse og bistand skal ydes familien, frit samtykke til at indgå ægteskab, særlig beskyttelse af mødre i forbindelse med fødsel, herunder orlov med løn eller en passende socialforsikringsydelse, beskyttelse af børn og unge mod økonomisk og social udnyttelse, forbud mod børnearbejde, ret til en levefod, som er tilstrækkelig for vedkommende selv og vedkommendes familie, herunder passende ernæring, beklædning og bolig samt fortsat forbedring af vedkommendes levevilkår (frihed for sult og en retfærdig fordeling af verdens fødevarerforsyninger), den højst opnåelige fysiske og psykiske sundhed, forbedring af alle sider af de hygiejniske forhold, forebyggelse, behandle og bekæmpe sygdomme og sikre lægehjælp, ret til uddannelse og personlig udvikling, retten til at deltage i kulturlivet og til at nyde fordele af videnskabernes fremskridt.

Socialpagten fra 1961 har 19 artikler med rettigheder, især knyttet til arbejde, fuld beskæftigelse og arbejdstagerrettigheder. Socialpagten blev revideret og opdateret i 1996 med den hensigt, at den reviderede socialpagt gradvis skulle erstatte den oprindelige socialpagt. En række lande, deriblandt Danmark, har endnu ikke ratificeret Den Reviderede Social-

pagt. Udover en opdatering indeholder Den Reviderede Socialpagt en række nye rettigheder, bl.a. retten til beskyttelse mod fattigdom og social eksklusion, retten til en bolig, retten til beskyttelse ved ophør af beskæftigelse og retten til beskyttelse mod seksuelle overgreb, retten til lige muligheder og ligebehandling for arbejdere med familieansvar.

EUs Charter om Grundlæggende Rettigheder indeholder bl.a. retten til uddannelse, erhvervsfrihed og retten til arbejde, ejendomsret, kulturel, religiøs frihed og sproglig mangfoldighed, børns rettigheder, ældres rettigheder, integration af mennesker med handicap, arbejdstagerrettigheder, social sikring og social bistand og sundhedsbeskyttelse. Artikel 34 om social sikring indeholder bl.a. følgende formulering: *"Enhver, der har bopæl og bevæger sig lovligt inden for Unionens område, har ret til sociale sikringsydelser og sociale fordele"*.

Da økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder ofte ikke er formuleret som individuelle rettigheder, men som mål-og-middel-rettigheder befinder rettighederne sig ofte mellem jura og politik, og rettighederne er derfor ofte ikke egnede til anvendelse i en retssal uden videre. Dog vil diskriminationsforbudet kunne anvendes i praktisk jura, hvorimod spørgsmålet om hvorvidt regeringen tager tilstrækkelige skridt mod den fulde virkeliggørelse af en rettighed ikke er egnet til en domstolsafgørelse.

Staterne er forpligtede

Imidlertid er menneskeretseksperter enige om, at staterne har en forpligtelse til at rettighederne sikres på et minimumsniveau svarende til et eksistensminimum for det enkelte menneske. Den

samme konklusion er Højesteret nået frem til. I 2006 fastslog Højesteret, at individer kan få efterprøvet, om staten har krænket deres ret til hjælp i henhold til Grundlovens § 75, stk. 2: *Den, der ikke selv kan ernære sig eller sine, og hvis forsørgelse ikke påhviler nogen anden, er berettiget til hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de forpligtelser, som loven herom påbyder*, og ved en dom i 2012 skrev Højesteret at "Højesteret finder, at denne bestemmelse må forstås således, at det påhviler det offentlige at sikre et eksistensminimum for personer, der er omfattet af bestemmelsen, og at de ved domstolene kan få prøvet, om kravet er opfyldt".

Hvorledes staterne vil implementere de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder er overladt til lovgivningsmagten, som via lovgivning skaber rammerne for implementeringen. I Danmark er der ikke tradition for, at domstolene ved prøvelse i konkrete sager skaber retten, og i det hele taget er der en vis tilbageholdenhed med at kritisere politiske initiativer for at være i strid med menneskeretten, da folkevalgte har en særlig demokratisk legitimitet.

Civilsamfundsorganisationernes værktøjer

Det overlader et spillerum for civilsamfundsorganisationer til at agere med monitorering, evaluering, debat og mobilisering med udgangspunkt i de værdier, som menneskerettighederne er funderet og formuleret på. Menneskerettigheder er udtryk for politiske ønsker om et værdigt og bæredygtigt samfund, hvor ingen lades tilbage, hvilket alle er udtryk, der relaterer til en politisk diskurs om social retfærdighed.

MENNESKERET & VRANG

DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR MENNESKERETTIGHEDER

Fortsættes s. 26

Vil en civilsamfundsorganisation rejse en menneskeretssag er der to fremgangsmåder: at rejse den over for retssystemet eller over for politikerne. Det er ofte vanskeligt og byrdefuldt for civilsamfundsorganisationer at føre bevis for overtrædelser af økonomiske, sociale og kulturelle menneskerettigheder, også i situationer, hvor de skønner, at der er tale om klare tilsidesættelser af statens forpligtelser. Organisationerne må derfor ofte finde alternative og supplerende måder at arbejde på end gennem retssystemet.

En fremgangsmåde kan være at italesætte treklangen af staternes forpligtelse til at respektere, beskytte og opfylde rettighederne og trække på den lange række af menneskeretsinstrumenter, der findes i form af periodiske evalueringer, kommentarer fra internationale udvalg og kommissioner, menneskeretsinstitutter med forskning og analyser, indlæg fra menneskeretsadvokater og afgørelser fra internationale domstole – og bruge

denne mangfoldighed af input til politisk arbejde for at fremme økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.

Verden er kommet et langt stykke fremad med et internationalt menneskerettighedssystem, fordi der har været den politiske vilje til at skabe systemet. Imidlertid må det også erkendes, at det repræsentative demokrati ikke har været i stand til at udrydde fattigdom, social udstødelse og hjemløshed og andre sociale problemer. Her påhviler der civilsamfundsorganisationer en vigtig opgave ved at sikre, at regeringerne respekterer og beskytter rettighederne og tager tilstrækkelige skridt mod den fulde virkeliggørelse af rettighederne.

Det er civilsamfundsorganisationernes opgave at ilte den politiske vilje, så staterne fortsat påtager sig at respektere, beskytte og opfylde rettighederne og omsætter dem i lovgivning for et bedre samfundssystem, ikke mindst for socialt udsatte grupper, som ikke selv har ressourcerne til at kæmpe deres sag

politisk. Det kan bl.a. ske gennem at betragte socialpolitik og fordelingspolitik som et menneskeretsanliggende (*a Human Rights Based Approach*). Udover at arbejde gennem en politisk strategi til sikring af økonomiske, sociale og kulturelle menneskerettigheder kan civilsamfundsorganisationer også arbejde på at styrke udsatte gruppers egen kapacitet til at handle imod fattigdom, social eksklusion og hjemløshed og krænkelse af menneskerettigheder generelt.

Litteratur

Der foreligger en omfattende litteratur om de enkelte økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder. Den europæiske komité for sociale rettigheder har fortolket alle artikler i Den Reviderede Socialpakt. Disse fortolkninger kan tjene som inspiration for civilsamfundsorganisationer til forståelsen af og arbejdet med økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder generelt og især politisk.

Komitéen skriver f.eks. om Artikel 30, retten til beskyttelse mod fattigdom og social eksklusion:

“Living in a situation of poverty and social exclusion violates the dignity of human beings. Poverty means deprivation due to a lack of resources. With a view to ensuring the effective exercise of the right to protection against poverty and social exclusion, Article 30 requires States Parties to adopt an overall and coordinated approach, which should consist of an analytical framework, a set of priorities and measures to prevent and remove obstacles to access fundamental social rights. There should also exist monitoring mechanisms involving all relevant actors, including civil society and persons affected by poverty and exclusion. This approach must link and integrate policies in a consistent way, moving beyond a purely sectoral or target group approach. The measures taken for such a purpose must promote and remove obstacles to access to fundamental social rights, in particular employment, housing, training, education, culture and social and medical assistance. It should be noted that this is not an exhaustive list of the areas in which measures must be

taken to address the multidimensional phenomena of poverty and social exclusion. The measures should strengthen access to social rights, their monitoring and enforcement, improve the procedures and management of benefits and services, improve information about social rights and related benefits and services, combat psychological and socio-cultural obstacles to accessing rights and where necessary specifically target the most vulnerable groups and regions. Access to fundamental social rights is assessed by taking into consideration the effectiveness of policies, measures and actions undertaken. As long as poverty and social exclusion persist, alongside the measures there should also be an increase in the resources deployed to make social rights possible. Adequate resources are one of the main elements of the overall strategy to fight social exclusion and poverty, and should consequently be allocated to attain the objectives of the strategy. Moreover, adequate resources are an essential element to enable people to become self-sufficient. Finally, the measures should be adequate in their quality and quantity to the nature and extent of poverty and social exclusion in the country concerned. In this respect, the definitions and measuring methodologies applied at the national level and the main data made available are systematically reviewed. The at risk-of-poverty rate before and after social transfers (Eurostat), is used as a comparative value to assess national situations."

Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168049159f>

Et systematisk arbejde

På denne baggrund kan en fremgangsmåde i et systematisk arbejde med økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder være:

- Analyse af menneskeretsbehovet angående rettigheder på de enkelte samfundsområder
- Analyse af lovgivningsbehov for at forbedre menneskeretssituationen
- Rejse opmærksomhed om rettighedsbehovet
- Mobilisere til samarbejde om lovgivningsinitiativer
- Foreslå realistiske aktiviteter og formål
- Arbejde for politisk opbakning til lovgivning
- Mere generelt at skabe forståelse for menneskerettigheder gennem menneskeretsuddannelse

Med andre ord: Gennem en Human Rights Based Approach kan civilsamlingsorganisationer spille med på den politiske bane og fodre politikerne med input og argumenter til fremme af rettighederne fremfor at stå udenfor med dommerflaget og hejse det, når de ser forsømmelser og dømme "krænkelser". En Human Rights Based Approach betyder bl.a. at fattigdom og andre sociale problemer ikke defineres som uundgåelige, men kan udryddes ved politiske

handling, og at fattige har ret til politiske beslutninger som reducerer og udrydder f.eks. fattigdom og hjemløshed. En Human Rights Based Approach betyder en tilskyndelse til, at staten arbejder for at respektere, beskytte og opfylde rettighederne gennem politiske redskaber mod den fulde virkeliggørelse af rettighederne.

"Where, after all, do universal rights begin? In small places, close to home – so close and so small that they cannot be seen on any maps of the world. Yet they are the worlds of the individual person; the neighborhood he lives in; the school or college he attends; the factory, farm, or office where he works. Such are the places where every man, woman, and child seeks equal justice, equal opportunity, equal dignity without discrimination. Unless these rights have meaning there, they have little meaning anywhere. Without concerned citizen action to uphold them close to home, we shall look in vain for progress in the larger world."

Eleanor Roosevelt:

The Great Question, 1958

Artiklen bygger på bl.a. Institut for Menneskerettigheder: "Grundnotat om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder" og European Anti Poverty Network: "Change, Hope, and Justice, A Rights-Based Approach to Poverty" udarbejdet af medlemmer af en række fattigdomsorganisationer, bl.a. forfatteren af denne artikel.

<https://www.eapn.eu/change-hope-justice-handbook-on-a-human-rights-based-approach-to-poverty/>

MENNESKE RET & VRANG
DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR MENNESKERETTIGHEDER

Nyhedsbladet udkommer 3-4 gange årligt.
Indlæg og andre bidrag kan sendes til redaktionen:

Den Danske Helsinki Komité for Menneskerettigheder
Bredgade 36B 1.tv., 1260 København K, Tel. 33 91 81 18

E-mail: post@helsinkicommittee.dk
Hjemmeside: www.helsinkicommittee.dk